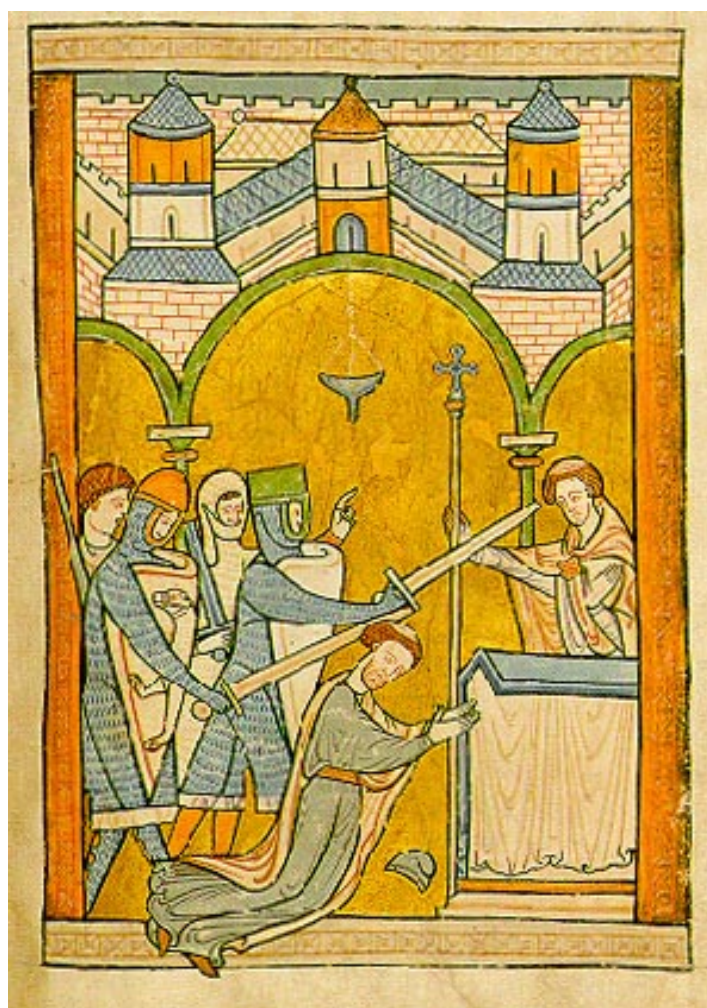

Katholieke universiteit Leuven
Faculteit letteren

Een bespreking van William FitzStephens

Vita Sancti Thomæ

cantuariensis archiepiscopi et martyris

Historische oefening
in opdracht van
Prof. dr. R. De Keyser

Dries THEUWISSEN
1e kan. Mod. Gesch.
Academiejaar 1997-1998

INLEIDING

Dit werk is het resultaat van een intense speurtocht door de geschiedenis, waarin we probeerden de weg te vinden in het indrukwekkende labyrint van bibliotheken, naslagwerken en zoeksystemen. Het nagejaagde doel leek dikwijls dichtbij, maar nog veel vaker veraf. Naarmate het jaar vorderde en de ervaring toenam, werd vaak plezier ons deel, maar nog veel vaker de ergernis die men kan beleven bij een taak als deze.

In deze historische oefening zullen we het werk bespreken van een auteur die de volle Middeleeuwen heeft beleefd en beschreven, en die zo zijn bijdrage aan de geschiedschrijving geleverd heeft. Deze auteur is William FitzStephen en zijn werk draagt de naam *Vita Sancti Thomæ*. Hij beschrijft in het Latijn het doen en laten van Thomas Becket, het hoofd van de Engelse kerk en aartsbisschop van Canterbury. Het leven van deze geestelijke werd getekend door de controverse die hij heeft opgewekt tussen kerk en staat, maar dat vooral een persoonlijke strijd was tussen Becket en de koning Henry II die op een internationaal slagveld werd uitgevochten. Dit is Becket uiteindelijk fataal geworden. FitzStephen heeft dit dispuut ten volle beleefd en beschreven, aangezien hij in dienst stond van Becket gedurende een lange periode. Van deze auteur is eigenlijk weinig geweten behalve wat hij zelf vermeldt, wat hem een raadselachtige tint meegeeft.

Wat de inhoud van deze oefening betreft, hebben we geprobeerd een kritische stelling in te nemen tegenover hetgeen ons werd voorgeschoteld. Het onderzoek verliep niet altijd even vlot. Dit komt vooral doordat het is verlopen zonder de hulp van een volledig vertaalde uitgave. De verschillende studies die hieromtrent verschenen zijn en de gedeeltelijke vertaling leken aanvankelijk genoeg, maar toen, naarmate het einde in zicht kwam duidelijk werd dat deze uitgave niet mocht ontbreken, werd de speurtocht naar deze bron ingezet. Ze werd in het buitenland gelokaliseerd, maar heeft ons jammer genoeg niet tijdig kunnen bereiken. Dit had natuurlijk gevolgen voor deze oefening. Doordat verschillende onderdelen van dit onderzoek dichtbij elkaar aanleunen, kan herhaling sowieso niet altijd vermeden worden, maar door de beperktheid in voorbeelden moeten er vaak dezelfde voorbeelden aan te pas komen om beweringen te staven. Bepaalde onderdelen verliepen een flink stuk moeilijker, zoals bijvoorbeeld de ontleningskritiek die hierdoor een beetje mank loopt. Een korte inhoud van het werk ontbreekt bijgevolg ook, aangezien deze Latijnse bron niet zomaar voor de vuist weg vertaald kan worden. Desondanks moet men roeien met de riemen die men heeft en hebben we geprobeerd er het beste van te maken. Hierbij zou ook even vermeld moeten worden dat de talrijke persoonsnamen die in de oefening voorkomen in het Engels behouden zijn, teneinde de oefening zijn Angelsaksisch karakter mee te geven (het speelde zich tenslotte vooral af in Engeland), maar ook omdat de opdracht luidde: "*Vita Thomas Becket* door William FitzStephen". In het andere geval zou hier Willem StevensZoon staan. Hierdoor zou men alle associatie met het land van herkomst verloren hebben, wat natuurlijk niet de bedoeling is.

Tenslotte ben ik ook een dankwoord verschuldigd aan een aantal personen die meegeholpen hebben bij het totstandkomen van deze historische oefening. Vooral dank aan de professoren en de assistenten voor hun bereidwilligheid en raadgevingen. Omdat de praktische kant van de zaak ook niet uit het oog verloren mag worden, zou ik graag Mevr. Edwige Voeten willen bedanken voor haar aandeel in deze oefening. Dit alles gezegd zijnde, nodigen we u uit om mee te wandelen over dit historisch parcours!

Dries Theuwissen

INHOUDSTAFEL

INLEIDING.....	I
INHOUDSTAFEL.....	II
TER VERDUIDELIJKING:	
-Beknopte beschrijving van de twist tussen Becket en Henry II.....	IV
-Gebuurde afkorting en illustraties.....	VI
-Kaart.....	VII
COMPARATIEF ONDERZOEK UIT ENCYCLOPEDIËN OVER THOMAS BECKET	VIII
TIJDSCHRIFTENANALYSE	XIII
DEEL I:	
HISTORISCHE HEURISTIEK.....	1
DEEL II:	
UITWENDIGE HISTORISCHE KRITIEK.....	5
<u>Hoofdstuk 1:</u>	
tekstherstelkritiek.....	6
1.1: handschriften.....	6
-Lijst.....	6
-Beschrijving.....	7
-Geschiedenis en verwantschap.....	7
1.2: uitgaven.....	10
-Lijst.....	10
-Bespreking.....	10
-Keuze uit beste uitgave.....	11
Besluit.....	11
<u>Hoofdstuk 2:</u>	
herkomstkritiek.....	12
2.1: auteur.....	12
-Bewijsvoering.....	12
-Biografische schets.....	13
2.2: tijd en plaats.....	15
-Bewijsvoering en beschrijving.....	15
Besluit.....	16
<u>Hoofdstuk 3:</u>	
ontleningskritiek.....	17
3.1: inhoudelijke afhankelijkheid.....	17
-Letterlijke ontlening.....	17
-Niet-letterlijke ontlening.....	18
3.2: vormelijke afhankelijkheid.....	18
Besluit.....	18
Besluit bij de uitwendige historische kritiek.....	18
DEEL III:	
INWENDIGE HISTORISCHE KRITIEK.....	19

<u>Hoofdstuk 1</u>	
interpretatiekritiek.....	20
1.1: vertaling.....	20
1.2: taal en stijl.....	22
1.3: bestemming.....	23
Besluit.....	23
 <u>Hoofdstuk 2:</u>	
gezagskritiek.....	24
2.1: inlichtingskritiek.....	24
2.2: bevoegdheidskritiek.....	24
2.3: geloofwaardigheidskritiek.....	26
Besluit.....	30
 <u>Hoofdstuk 3:</u>	
gezagsbepaling.....	31
3.1: absolute gezagsbepaling.....	31
3.2: relatieve gezagsbepaling.....	31
-Identificatie.....	32
-Steekproef.....	33
-Globaal beeld.....	35
Besluit.....	35
 Besluit bij de inwendige historisch kritiek.....	36
 ALGEMEEN BESLUIT.....	37

TER VERDUIDELIJKING

BEKNOPTE BESCHRIJVING VAN DE TWIST TUSSEN THOMAS BECKET EN KONING HENRY II

De lange twist tussen Thomas Becket en Henry II heeft een grote invloed gehad op het leven en het werk van William FitzStephen, aangezien hij bij Becket in dienst stond. Voor het goede begrip van de hele situatie wordt hier een korte beschrijving van het dispuut gegeven. Deze informatie werd vergaard uit de encyclopedieën, gebruikt voor de encyclopedische vergelijking en in het bijzonder de gespecialiseerde werken¹.

Becket was reeds in zijn jeugd jaren een persoonlijke vriend van Henry II, van wie hij in 1155 kanselier werd, in 1162 werd hij tot aartsbisschop van Canterbury gewijd. Centraal in dit conflict staat de botsing tussen deze twee verschillende karakters. Henry II wou het politieke hoofd van de Engelse kerk worden en administratief onafhankelijk worden van de paus (niet op theologisch of sacramentaal vlak). Hij hoopte op Becket's medewerking als kerkelijk leider, maar deze ging hier niet mee akkoord. Hierdoor raakte hun relatie bekoeld.

Hun eerste echte twistpunt was echter het volgende: indien klerken in geval van misdaden veroordeeld werden, moesten zij voorkomen voor een kerkelijke (niet voor een koninklijke) rechtbank. Hierdoor konden ze op lichtere straffen rekenen. Henry II wou het Engelse rechtstelsel omvormen en zodoende de klerken voor bepaalde misdaden laten voorkomen voor een koninklijke rechtbank. Toen Becket op de Rijksdag van Westminster² hier niet mee wilde instemmen wekte hij de woede van de koning en verdeelden de engelse bisschoppen zich in twee kampen. De kant van de koning werd geleid door Gilbert Foliot, bisschop van Londen.

Tijdens de Rijksdag van Clarendon³ in januari 1164 eiste Henry II een algemene instemming met de traditionele koninklijke rechten en een onderwerping van de administratieve rechten van de paus aan de koning (dus ook het recht om kerkelijke ambtenaren te straffen). Om een nog onbekende reden stemde Becket toe, maar herriep zijn uitspraak toen paus Alexander III zijn veto stelde.

Dit was het einde van de al zo broze relatie tussen Becket en Henry II. Tijdens de Rijksdag van Northampton versterkte Henry II zijn offensief. Toen het Becket duidelijk werd dat hij weldra gevangen of veroordeeld zou worden, vluchtte hij vermomd naar de paus in Frankrijk maar kreeg er geen rechtstreekse steun. De spanningen kwamen tot een hoogtepunt toen Henry II in 1170 zijn zoon tot medekoning liet kronen door de aartsbisschop van York, een oude rivaal van Becket. Het kronen van een nieuwe koning was strikt voorbehouden aan de aartsbisschop van Canterbury. Na pauselijke tussenkomst werd er vrede gesloten op 22 juli 1170 te Fréteval. Dit was een open einde, aangezien beide partijen hun standpunten niet wilden herzien. Op 1 december 1170 zette Becket weer voet op engelse bodem. Hij sloeg de bisschoppen die hadden meegewerkt aan de kroning in kerkban. De koning reageerde woedend en deed toen in zijn frustratie de fatale uitspraak " of niemand de koninklijke belangen zou dienen door hem van deze walgelijke priester te ontdoen". Vier ridders van de De Broc familie hebben hierop gereageerd en zijn het Kanaal over gestoken. Thomas Becket werd vermoord op 29 december in zijn kathedraal voor het altaar. In 1176 deed Henry II publiek boete voor deze misdaad en kreeg de absolutie. Het graf van Becket werd een druk bedevaartsoord.

¹ cfr. p.VIII e.v.

² De Rijksdag van Westminster vond plaats in oktober 1163

³ Voor een volledig verslag uit verschillende standpunten samengesteld, cfr. NORGATE, K. , *England under the Angevin Kings* 2 vol. New York, 1969.

KORT SCHEMA:

1162:	Becket wordt aartsbisschop van Canterbury pogingen tot hervormingen door Henry II
oktober 1163:	Rijksdag van Westminster Becket lag dwars
januari 1164:	Rijksdag van Clarendon Becket stemde toe maar herriep zijn uitspraak
oktober 1164:	Rijksdag van Northampton versterking offensief Becket vlucht naar Frankrijk verslechtering
juni 1170:	hoogtepunt, kroning zoon Henry II tot medekoning
22 juli 1170:	vrede te Fréteval
1 december:	Becket terug in Engeland + fatale uitspraak Henry I
29 december:	dood van Becket

(Fig.1) Becket's standbeeld in de kathedraal van Sens (cfr.kaart,p.VII).

GEBRUIKTE AFKORTINGEN:

<i>Britannica</i>	= <i>The new encyclopedia britannica</i> vijftiende uitgave, 32dln. Chicago-Auckland-Londen, 1995
Brooke, <i>Letters from foliot</i>	= BROOKE, C.N.L. en MOREY, A <i>Gilbert Foliot and his letters</i> Cambridge, 1965
Caudwell, <i>Living city</i>	= CAUDWELL, H. <i>Living city: an invitation to enjoy once more the riches of Canterbury Cathedral and to visit some of the less familiar corners of the city</i> Canterbury, 1969
Cheney, <i>FitzStephen</i>	= BROOKE, C.N.L. <i>Church and government in the Middle Ages : essays presented to C.R. Cheney on his 70 th birthday</i> , p.139-56
DNB	= STEPHEN, L en LEE, S. <i>Dictionary of National Biography</i> derde uitgave, 22 dln., Londen, 1937
Douglas, <i>EHD</i>	= DOUGLAS, D.C. en GREENAWAY, G.W. <i>English Historical Documents</i> , vol. II, 1953-
Duggan, <i>Textual history</i>	= DUGGAN, A. <i>Thomas Becket: a textual history of his letters</i> 314p. Londen, 1980
Gransden, <i>Historical writing</i>	= GRANSDEN, A. <i>Historical writing in England: c. 550 to c. 1307</i> 610p. Londen, 1974
Greenaway, <i>Life and Death</i>	= GREENAWAY, G.W. <i>Life and Death of Thomas Becket, Chancellor of England and Archbishop of Canterbury based on the account of William FitzStephen, his Clerk with Additions from other contemporary sources</i> Londen, 1961
Knowles, <i>Becket</i>	= KNOWLES, M.D., <i>Archbishop Thomas Becket: a character study</i> in <i>Proceedings of the British Academy</i> (xxxv)
Larousse	= <i>Grote Nederlandse Larousse encyclopedie</i> , vijftiendertig dln. Hasselt's Gravenhage, 1979
MTB	= ROBERTSON, J.C. <i>Materials for the history of Thomas Becket archbishop of Canterbury (canonized by pope Alexander III)</i> , 7 vol. Londen, 1875-82
RHE	= <i>Revue d'histoire ecclésiastique</i> , Leuven, 1900-
Walberg, <i>La tradition</i>	= WALBERG, E. <i>La tradition hagiographique de saint Thomas Becket avant la fin du XIIIème siècle</i> Parijs, 1929

GEBRUIKTE ILLUSTRATIES

(Fig. omslag): prent uit het boek *The Becket Leaves*,

BACKHOUSE, J en DE HAMEL, C.F.R., Londen, 1988.

(Fig.1) : uit *Grote Nederlandse Larousse Encyclopedie*, vijftiendertig dln. Hasselt's Gravenhage, 1979.

(Fig.2) : kaart uit het boek *French gothic architecture in the 12th and 13th century*, BONY, J Londen, 1983.

(Fig.3) : uit het boek *English art in the Middle Ages* BORENIUS, T.C. en SAUNDERS, O.E. Oxford, 1932.

(Fig.4) : uit het boek *English art in the Middle Ages* BORENIUS, T.C. en SAUNDERS, O.E. Oxford, 1932.

(Fig.5) : illustratie zonder verdere informatie uit Caudwell, *Living city*.

(Fig.6) : zeventiende eeuwse prent uit het boek *A history of Canterbury Cathedral*, COLLINSON, P./ SPARKS, M./ RAMSAY, N., Oxford, 1995.

(Fig.7) : uit het boek *English art in the Middle Ages* BORENIUS, T.C. en SAUNDERS, O.E. Oxford, 1932.

(Fig.8) : uit *Grote Nederlandse Larousse Encyclopedie*, vijftiendertig dln. Hasselt's Gravenhage, 1979

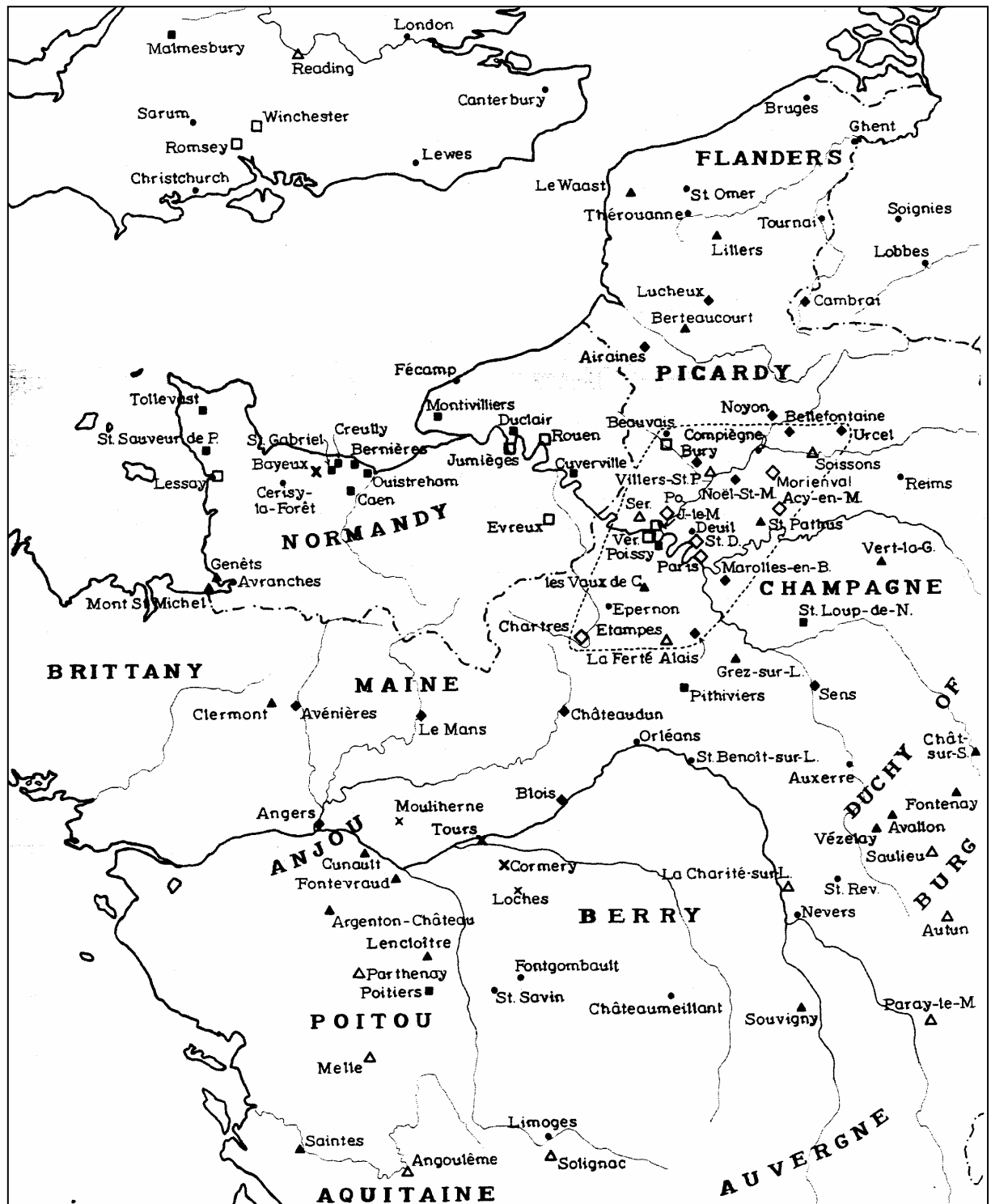
(Fig.9) : prent uit het boek *A history of Canterbury Cathedral*, COLLINSON, P./ SPARKS, M./ RAMSAY, N., Oxford, 1995

(Fig.10) : prent uit het boek *The Becket Leaves*, BACKHOUSE, J en DE HAMEL, C.F.R., Londen,

1988.

KAART VAN ZUID-ENGELAND EN NOORD-FRANKRIJK

(Fig.2) Om de belangrijkste plaatsen die vermeld worden te kunnen situeren, voegen we hier een kaart bij van de betreffende regio. De belangrijke plaatsen die verder vernoemd worden, zijn onderlijnd.

ENCYCLOPDEDISCHE VERGELIJKING

Hier worden verschillende encyclopedische artikels onder het trefwoord 'Becket, Thomas' met elkaar vergeleken.

a) Algemene encyclopedieën

ALGEMEEN 1:

1) Materieel voorkomen

De titel van deze encyclopedie is '*The new encyclopædia britannica*'.

Het betreft de vijftiende editie uit 1995, bestaande uit tweëndertig delen en aangevuld met jaarboeken (1973-1997).

2) Algemene kenmerken

Het is een engeltalige, algemene encyclopedie.

We vinden Thomas Becket geklasseerd onder zijn familienaam 'Becket, Saint Thomas'

3) Inhoud van het artikel

Het artikel bevindt zich in volume twee op p. 31.

Het is een zeer uitgebreid artikel, zeker voor een algemene encyclopedie. Dit is waarschijnlijk omdat het een stukje Britse vaderlandse geschiedenis betreft. Het is overzichtelijk gestructureerd in vijf delen die elk een deel van Thomas Becket's leven overspannen. De inhoud is vrij gedetailleerd. Er wordt zelfs naar de auteur William FitzStephen verwezen: iets wat je eerder in gespecialiseerde werken terugvindt.

4) Interne verwijzingen in het artikel

Er wordt verwezen naar 'Life of Thomas Becket' van William FitzStephen.

5) Auteur van het artikel

Het artikel is ondertekend met de initialen M.D.K.. Dit is hoogstwaarschijnlijk de afkorting van M. David Knowles, die reeds verschillende werken over Becket heeft uitgegeven⁴.

6) Bibliografieën

Onderaan het artikel bevindt zich een korte lijst van drie boeken (2 daarvan zijn van de hand van David Knowles).

7) Afbeeldingen

Er staat een afbeelding in de marge uit een Engels psalmboek. De illustratie dateert uit +/- 1200 en bevindt zich nu in de British Library. Het beeldt de moord op Thomas Becket uit. De vier ridders, Thomas Becket zelf en Edward Grim zijn er op te zien.

ALGEMEEN 2:

1) Materieel voorkomen

De titel van deze encyclopedie is '*Grote Nederlandse Larousse encyclopedie*'.

Het betreft hier de editie uit 1979, die uit vijftientig delen bestaat samen met jaarboeken van 1979 tot 1982. Er zijn ook drie supplementen en vier zgn. Sonoboeken.

2) Algemeen kenmerken

Het is een algemene, nederlandstalige encyclopedie.

Thomas Becket wordt, net als de andere heiligen, ingedeeld volgens voornaam.

3) Inhoud van het artikel

Het artikel bevindt zich in volume 23, p. 64. Het gaat hier om een beknopte beschrijving van Becket's leven en carrière. Enkel de grote lijnen komen aan bod: de belangrijkste data die een nieuw hoofdstuk in zijn leven inleiden. De plaatsvermelding blijft vrij vaag.

4) Interne verwijzingen

Er wordt verwezen naar de constituties van Clarendon.

5) Auteur van het artikel

De auteur wordt niet vermeld.

6) Bibliografie

⁴ o.a. 'Becket' en 'The episcopal colleagues of archbishop Thomas Becket' Cambridge, 1970

De bibliografische lijst bevindt zich niet onder aan het artikel, maar achter in het volume. De lijst bestaat uit vijf boeken.

7) Afbeeldingen

Er staan drie afbeeldingen bij:

- De afbeelding van een beeldhouwwerk van Becket, dat zich nu in de kathedraal van Sens bevindt. (Sens was de toenmalige verblijfplaats van paus Alexander III)⁵

- Een miniatuur uit een Engels psalmboek (13^e eeuw).

Het beeldt de moord op Becket uit. Momenteel bevindt de miniatuur zich in de Walters Art Gallery in New York.

- De derde ^e afbeelding is dezelfde als in *The new encyclopædia Britannica*. We moeten echter wel opmerken dat de *Grote Nederlandse Larousse Encyclopedie* deze miniatuur in de twaalfde eeuw plaatst en stelt dat die zich bevindt in het British Museum in Londen.

ALGEMEEN 3:

1) Materieel voorkomen

De titel van deze encyclopedie is *De Katholieke Encyclopedie*.

Het betreft de tweede druk uit 1950. De encyclopedie bestaat uit vijftientwintig delen.

2) Algemene kenmerken

Het is een Nederlandstalige, algemene encyclopedie die katholiek geïnspireerd is.

Ze gaat volgens de eerste eindredacteur «over God en de verhouding van de mens tot God, maar laat geen enkel gebied van het menselijk kennen onberoerd. Het geeft een eenheid aan deze encyclopedie die anderen moeten ontberen». (Vb. I, inl. p.5 onderaan). Katholieke onderwerpen krijgen dus voorrang. Thomas Becket wordt ingedeeld volgens de familienaam: «Becket , Thomas».

3) Inhoud van het artikel

Het artikel bevindt zich in volume vier in kolom 199. Het is vrij uitgebreid, maar niet erg duidelijk gestructureerd. Belangrijke data en plaatsen worden vermeld zonder er dieper op in te gaan.

De aandacht wordt toegespitst op de relatie tussen Becket en koning Henry II en het dispuut. Het is beknopt wat leven, carrière en martelaarschap betreft, maar handelt vrij uitgebreid over het dispuut tussen Henry II en Thomas Becket.

4) Interne verwijzingen

Er zijn geen interne verwijzingen.

5) Auteur van het artikel

Het artikel is ondertekend met de naam 'Wachters'.

6) Bibliografie

De bibliografische lijst bevindt zich onder het artikel.

Er zijn zes biografieën geraadpleegd. Verder ook nog twee boeken die verwant zijn aan het onderwerp.

7) Afbeeldingen

Er zijn geen afbeeldingen.

ALGEMEEN 4:

1) Materieel voorkomen

De titel van deze encyclopedie is *De Grote Oosthoek*.

Het betreft hier de zevende druk uit 1976. De encyclopedie bestaat uit éénentwintig delen.

2) Algemene kenmerken

Het is een Nederlandstalige, algemene encyclopedie.

Thomas Becket wordt ingedeeld volgens de voornaam.

3) Inhoud van het artikel

Het artikel bevindt zich in volume 19, p.51. Het is een beknopte levensbeschrijving: de vijf perioden werden kort behandeld. De data en vooral de plaatsen zijn tot het strikt noodzakelijke aantal gereduceerd. Ze geeft als enige een exacte geboortedatum, terwijl de andere encyclopedieën niet eens zeker zijn van het geboortjaar. Het vermeldt ook nog dat Bekken een inspiratiebron was voor twintigste-eeuwse toneelauteurs.

4) Interne verwijzingen

⁵ Cfr; Fig.1 en Fig.2

Er wordt verwezen naar de Clarendon-artikelen waarmee het dispuut tussen Becket en Henry II begon.

5) Auteur van het artikel

De auteur wordt niet vermeld.

6) Bibliografie

De bibliografische lijst bevindt zich onder het artikel.

De lijst is zeer kort: slechts twee werken.

7) Afbeeldingen

Dezelfde miniatuur als in de *Larousse* en de *Britannica* wordt in de marge afgebeeld (p.55).

De *Grote Oosthoek* situeert deze prent op het einde van de twaalfde eeuw. Hij zou uit een codex komen en zich nu in het British Museum in Londen bevinden.

b) Gespecialiseerde encyclopedieën

GESPECIALISEERD 1:

1) Materieel voorkomen

De titel van dit werk is *A dictionary of British History*.

Het betreft hier de eerste druk uit 1981. Het bestaat uit 1 deel (400 p. + genealogieën) en de auteur hiervan is J.P. Kenyon.

2) Algemene kenmerken

Het is een engelstalig, gespecialiseerd woordenboek over de Britse geschiedenis.

Thomas Becket wordt ingedeeld volgens de achternaam. Er bevindt zich ook een indeling op jaar achteraan (chronologie).

3) Inhoud van het artikel

Het artikel bevindt zich op p.35. Het is een zeer beknopt artikel: het is tot de grootste essentie herleid. Toch wordt er niets overgeslagen.

4) Interne verwijzingen

Er wordt verwezen naar: - de constituties van Clarendon
- de overeenkomst van Avranches

5) Auteur van het artikel

De auteur wordt niet vermeld.

6) Bibliografie

Er is geen bibliografische lijst.

7) Afbeeldingen

Er bevinden zich geen afbeeldingen in dit boek, wel een aantal historische kaarten.

GESPECIALISEERD 2:

1) Materieel voorkomen

De titel van dit werk is *Dictionary of the Middle Ages*.

Het betreft hier de uitgave van 1983. Het bestaat uit 13 delen.

2) Algemene kenmerken

Het is een engelstalig, gespecialiseerd woordenboek over de Middeleeuwen.

We vinden Thomas Becket bij 'Becket, Thomas Saint'.

3) Inhoud van het artikel

Het artikel bevindt zich in volume twee, p.151-3.

Het is een uitgebreid artikel dat de meeste aandacht besteedt aan de relatie en het dispuut tussen Henry II en Becket. In het artikel wordt relatief weinig aandacht besteed aan zijn leven, zijn carrière als kanselier en aartsbisschop.

De feiten worden alle vanuit politieke hoek bekeken.

4) Interne verwijzingen

Er wordt verwezen naar David Knowles, T.S. Eliot en Jean Anouille.

Onder het artikel staan verwijzingen naar aanverwante themata

(Alexander III Canterbury; Clarendon, Constitutions of; England, 1066-1216; Henry II).

5) Auteur van het artikel

Het artikel is geschreven door James W. Alexander⁶.

6) Bibliografie

Er bevindt zich een gedetailleerde bibliografische lijst onder het artikel.

Hierbij moet vermeld worden dat de auteur van het artikel ook naar eigen werk verwijst.

7) Afbeeldingen

Er staan wel afbeeldingen in het boek, maar niet in verband met. Thomas Becket.

GESPECIALISEERD 3:

1) Materieel voorkomen

De titel van dit werk is *Dictionary of National Biography*.

Het betreft hier de derde druk uit 1937. Het is uitgegeven door L. Stephen en S. Lee. Het bestaat uit tweeëntwintig delen, aangevuld met een reeks delen per tijdvak (vb. 1931 – 1940).

2) Algemene kenmerken

Het is een Engelstalige, biografische woordenboek.

Thomas Becket staat ingedeeld bij 'Thomas, known as Thomas à Becket'.

3) Inhoud van het artikel

Het is een zeer gedetailleerd artikel. Alle punten worden uitvoerig besproken en vanuit verschillende standpunten belicht, er wordt niets achtergehouden.

Hierdoor wordt dit een zeer complex en bruikbaar naslagwerk (vol. XIX, p.645-653).

4) Interne verwijzingen

Het artikel is doorspekt met verwijzingen, teveel om apart op te noemen.

5) De Auteur van het artikel

Het is ondertekend met de initialen K.N.. De verklaring hiervoor vinden we terug in het boek *The Contributors' index to the Dictionary of National Biography. 1885-1901*⁷. Het gaat hier om Kate Norgate⁸

6) Bibliografie

De bibliografische lijst onder het artikel is zeer uitgebreid en bevat commentaar/kritiek van de auteur.

7) Afbeeldingen

Er bevinden zich geen afbeeldingen in het werk.

EVALUATIE

a) Algemene encyclopedieën

1. 'The New Encyclopedia Britannica'

Deze encyclopedie is zeer nuttig om te raadplegen omwille van de uitgebreidheid, de gestructureerde indeling en de precisie van het artikel. Het is een grondige algemene encyclopedie. Doordat de aandacht niet wordt toegespitst op een bepaald punt wordt de objectiviteit gewaarborgd.

2. 'Grote Nederlandse Larousse encyclopedie'

Dit artikel is zeer beperkt en schetst enkel de grote lijnen in Becket's leven. Details hoeft je hier dus niet te zoeken, in tegenstelling tot de *Britannica* die toch ook een algemene encyclopedie is. Dit artikel is van weinig biografisch nut.

3. 'De Katholieke Encyclopedie'

Deze algemene encyclopedie geeft een vrij uitgebreide beschrijving van Becket's leven. Dit is te verwachten omdat Becket een heilige is en omdat dit een katholieke geïnspireerde encyclopedie is. Het artikel is niet gestructureerd. De meeste aandacht wordt besteed aan het geschil tussen Henry II en Becket.

4. 'De Grote Oosthoek'

Deze encyclopedie is van hetzelfde vulgariserende type als de *Larousse*. Het artikel is wel iets uitgebreider. Het grootste deel van het artikel wordt besteed aan het dispuut tussen Henry II en Thomas Becket. Van zijn vroegere leven komen we weinig te weten. Het is dus van weinig biografisch nut.

⁶ J.W. Alexander is ook de auteur van het artikel in *Journal of British studies*,9(1970): *The Becket controversy in recent historiography*.

⁷ Gillian Fenwick is de uitgever van dit naslagwerk (Winchester, 1989).

⁸ Kate Norgate heeft in totaal 44 artikels voor dit werk geschreven. Zij was een historica die o.a. het werk *England under the Angevin kings* heeft gepubliceerd (2 vol. New York, 1969).

⇒ Evaluatie algemene encyclopedieën: de Britannica steekt omwille van haar uitgebreidheid, precisie en structuur met kop en schouders boven de rest uit.

b) Gespecialiseerde werken

1. 'Dictionary of British History'

Dit artikel is het meest beknopt. Er wordt nergens in detail getreden, het is tot de essentie teruggebracht. Er is geen sprake van een bibliografische lijst. Het artikel is niet erg bruikbaar om biografische gegevens te verzamelen.

2. 'Dictionary of the Middle Ages'

Dit artikel is zeer uitgebreid. Het behandelt echter enkel de carrière van Becket gezien vanuit politiek standpunt, met andere woorden in relatie tot koning Henry II. We krijgen weinig of geen inlichtingen over zijn studies, opleiding, afkomst, ... kortom, zijn leven vóór hij kanselier werd. De gevolgen van zijn dood worden wel behandeld. Dit artikel is van biografisch nut, voor zover we zijn carrière moeten volgen, omdat het uitgebreid en ook vrij gedetailleerd is.

3. 'Dictionary of National Biography'

Dit is het meest uitgebreide artikel (het beslaat zeven bladzijden).

Becket's leven wordt helemaal omgespit en vanuit verschillende standpunten geanalyseerd. Het artikel is doorspekt met literaire verwijzingen en heeft een indrukwekkende bibliografische lijst, die commentaar van de auteur bevat.

Het is een zeer compleet biografisch naslagwerk.

⇒ Evaluatie gespecialiseerde werken: onder de gespecialiseerde woordenboeken is het DNB ongetwijfeld de beste keuze om informatie over Becket's leven te vinden.

Algemene evaluatie

Uit de 7 besproken werken komen de *Britannica* en het *DNB* duidelijk naar voren als de betere naslagwerken. Uiteindelijk is het *DNB* het meest geschikt om een Engelse biografie te raadplegen. De *Britannica* is het meest geschikt om informatie te vergaren over algemene onderwerpen.

TIJDSCHRIFTENVERGELIJKING

1 ALGEMEEN

Identificatie:

Titel:	<i>Revue d'histoire ecclésiastique</i>
Jaargang:	1993
Aantal delen per jaar:	vier (driemaandelijks)
Deel:	<i>LXXXVIII</i>
Besproken nummer:	nummer 2 (april-juni)
Uitgever:	Katholieke Universiteit Leuven (gesteund door de Universitaire Stichting en het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap).
Stichting:	gesticht door A. Canclie en P. Ladeure, voortgezet door A. DE Meijer. (1900).
Taal:	Duits/ Engels/Frans

Inhoud:

*Artikels

1. Flaga, J. "Der Anteil der Franziskanerorden an der Seelsorge in der Adelsrepublik um 1772", 399-415.
2. Shelley, T.J. "Good work in its day, St. Joseph's Provincial Seminary, Troy, New York", 416-438.
3. Sevegrand, M. "L'affaire Chanson (1950-1952): continence conjugable ou érotisme catholique?" 439-483.

*Mélanges

- Genicot, L. "Femmes Mariages – Lignages du 12e ou 14e siècle" 484-491.
Sanjek, F. "Herman le Dalmate et la connaissance de l'Islam dans l'occident médiéval" 492-501.

*Kronieken

Dit nummer bevat een kroniek van een tiental pagina's. Ook worden er congressen in aangekondigd en vermeldt men het overlijden van belangrijke personen. Er wordt verder nog een these besproken en nieuwtjes aangehaald.

*Bibliografie

We treffen verschillende soorten bibliografieën aan. Een opsommende bibliografie telt 163 pagina's waarin de identiteit boeken en artikels worden aangegeven. Binnen deze opsommende bibliografie is de indeling thematisch. Een besprekende bibliografie vinden we ook terug. Verspreid over 95 pagina's worden een veertigtal werken uitvoerig besproken. Elke recensie is ondertekend door de auteur. Een derde vorm van bibliografie zijn de notities die staan onder de noemer "Notices Brèves". Zowel zelfstandige werken als tijdschriftartikels worden hierin behandeld. Deze recensies zijn thematisch en chronologisch geordend en ook hier wordt de auteur vermeld.

Toegankelijkheid:

Hier kunnen we enkel positieve kritiek over uiten. Op de kaft en keerzijde staan alle gegevens duidelijk vermeld. Op de omslag wordt een inhoudstafel gegeven waarin alle artikels en mélanges opgenomen zijn, net als de verschillende rubrieken van het tijdschrift. Elk artikel wordt samengevat in het Frans, Engels en Duits. Er wordt vooraan een lijst gegeven van alle boeken die besproken waren in de rubriek "Comptes Rendus". Achteraan krijgen we een lijst van alle boeken die behoren tot de *Bibliothèque de la Revue d'histoire ecclésiastique*. Alle onderverdelingen zijn zeer overzichtelijk aangeduid.

Besluit:

De RHE handelde vroeger vooral over onderwerpen in verband met kerk en godsdienst, daarom konden we er eventueel iets mee doen voor onze oefening. Nu handelt de RHE over algemene onderwerpen. De kwaliteit van de artikels en mélanges leek prima te zijn; de verschillende rubrieken zijn uitgebreid en gemakkelijk te overzien. De duidelijk aangegeven onderverdelingen maken dit tijdschrift zeer toegankelijk. We kunnen besluiten dat het hier een kwalitatief hoogstaand tijdschrift betreft.

2. GESPECIALISEERD IN THEMA

Identificatie:

Titel:	<i>The journal of ecclesiastical history</i>
Jaargang:	1981
Aantal delen per jaar:	verschilt van jaar tot jaar
Deel:	volume 32,566 pagina's
Uitgever:	Cambridge University Press.
Stichting:	1950
Taal:	Engels

Inhoud:

Dit volume bevat achttien artikels. Mélanges en kronieken zijn niet aanwezig. Wel zijn er nota's en documenten, herziene artikels en 179 boekbesprekingen. Een bibliografie bevindt zich achteraan in elk nummer van het tijdschrift.

Toegankelijkheid:

Vooraan is een inhoudstafel voorzien. Een onderwerpenindex ontbreekt, zodat zoeken naar een bepaald onderwerp moeilijk wordt. De beschreven boeken, 179 in totaal, zijn vooraan in een lijst samengebracht. Achteraan in elk tijdschrift vindt men een lijst van boeken die uitgevers toegestuurd hebben. Er is geen algemene index voor de hele reeks.

Besluit:

Het "Journal of ecclesiastical history" is een tijdschrift gespecialiseerd in kerkgeschiedenis, en wellicht nuttig in verband met onze oefening, maar zonder index is dit zoeken naar een speld in een hooiberg. De achttien artikels lijken degelijk en goed gemotiveerd, mélanges of kronieken zijn er niet. Wel zeer veel boekbesprekingen: zowaar 179. We mogen dus besluiten dat dit tijdschrift vooral nuttig is om de beoordeling van werken in verband met kerkgeschiedenis te raadplegen.

3. GESPECIALISEERD IN PERIODE

Identificatie:

Titel:	<i>Speculum: a journal of medieval studies</i>
Jaargang:	1972
Aantal delen per jaar:	4 (verschijnt driemaandelijks)
Besproken deel:	XLVII
Besproken nummer:	nummer 1 (januari 1172)
Uitgever:	The Mediaeval Academie of America
Stichting:	1926
Taal:	Engels

Inhoud:

Dit nummer bevat zes artikels. Mélanges of kronieken bevat dit tijdschrift niet, wel een bibliografie die ingedeeld wordt bij 'varia'. De bibliografie is een opsomming van Amerikaanse tijdschriften, ingedeeld volgens thema.

Toegankelijkheid:

Naast artikels bevat dit nummer ook nota's en documenten, boekbesprekingen en een onderverdeling die 'varia' wordt genoemd. De inhoudstafel is vooraan voorzien, terwijl de bibliografische lijst met Amerikaanse tijdschriften zich achteraan bevindt. Een onderwerpenindex is niet aanwezig, maar er is wel een aparte algemene index uitgegeven die de periode 1926-1974 overspant. Het is duidelijk gestructureerd en goed toegankelijk.

Besluit:

'*Speculum*' is een tijdschrift gespecialiseerd in de middeleeuwen. De gepubliceerde artikels en besprekingen lijken van goede kwaliteit te zijn. De boekbesprekingen zijn gemaakt door Amerikaanse professoren, maar het gaat niet altijd over Amerikaanse uitgaven. Hoewel er niet veel vermeld wordt in verband met FitzStephen⁹, is dit toch een bruikbare naslagwerk.

4. GESPECIALISEERD IN REGIO

Identificatie:

Titel:	<i>Historical Research: the bulletin of the institute of historical research</i>
Jaargang:	1990
Delen per jaar:	het tijdschrift wordt drie maal per jaar
uitgeven	(februari, juni, oktober)
Besproken nummer:	volume 63, nr. 150
Uitgever:	Institute of Historical Research
Stichting:	1930
Taal:	Engels

⁹ Enkel FitzStephen *Descriptio nobilissimæ civitatis Londoniæ* wordt kort besproken in het artikel 'Realistic observation in 12th century England' van Antonia Gransden (p.29-52).

Inhoud:

In dit nummer zijn zes artikels gepubliceerd. *Mélanges* zijn er niet. Er is een korte kroniek voorzien onder de titel 'Historical news'. Boekbesprekingen zijn er evenmin. Verder bevat het nog nota's en documenten (waaronder een brief die recent wordt toegeschreven aan Thomas Becket).

Toegankelijkheid:

Het tijdschrift is vrij toegankelijk omdat het door zijn beperktheid overzichtelijk blijft qua inhoud.

Een bibliografische lijst is nergens te bespeuren, evenmin als een onderwerpenindex.

Besluit:

Het *Bulletin of Historical Research* is een tijdschrift gespecialiseerd in Engelse en Ierse geschiedenis. De gepubliceerde artikels lijken van goede kwaliteit, maar zijn niet erg uitgebreid en handelen over uiteenlopende onderwerpen. Dit tijdschrift heeft ook zijn beperkingen, aangezien er geen bibliografische lijst of een onderwerpenindex aanwezig is. In verband met Britse geschiedenis is dit een bruikbaar naslagwerk.

DEEL I:

VOORLOPIGE HEURISTIEK

De heuristiek is het onderdeel van de historische methode waarin men de bronnen en werken, de basiselementen, op een methodische wijze weergeeft.

(Fig.3) *De zaaier*: laat twaalfde eeuws glasraam, noordelijk deel van het koor, kathedraal van Canterbury.

(HOOFDSTUK 1 ONTBREEKT.....)

HOOFDSTUK 2:

HERKOMSTKRITIEK

2.1. AUTEUR

In dit onderdeel gaan we op zoek naar wie de auteur eigenlijk was, waar hij zijn werk geschreven heeft, en wanneer.

De problemen in verband met het auteurschap worden allereerst aangekaart, vervolgens bekijken we plaats en datering van naderbij.

In dit onderdeel werd gebruik gemaakt van:

- *BROOKE, C.N.L. *'Church and government in the Middle Ages :essays presented to C.R.. Cheney on his 70th birthday'*, p.139-156
- *DUGGAN, A. *'Thomas Becket a textual history of his letters'*, p.187-200
- *ROBERTSON, J.C. *'Materials for the history of Thomas Becket'*, vol III.
- *STEPHEN, L. en LEE, S. *'Dictionary of national biography'*, p.212-213
- *WALBERG, E. *'La tradition Hagiographique de S. Thomas Becket'*

2.1.1. Het auteurschap: bewijsvoering

Hoewel we van FitzStephen enkel weten wat hij zelf vertelt (hij wordt nergens in contemporaine literatuur rond Becket vermeld ¹⁰, niet in kronieken, brieven of andere biografieën en zijn werk lijkt ook niet door andere auteurs geraadpleegd te zijn²), wordt er aan zijn auteursschap niet getwijfeld. Zijn werk straalt authenticiteit uit en de oudste overgebleven manuscripten gaan terug tot net na Becket's dood³. Hij is precies in chronologie en beschrijving (bijvoorbeeld zijn verslag van de Rijksdag van Northampton⁴) en vermeldt details die wijzen op een exacte kennis van zaken wat personen, plaatsen en gebeurtenissen betreft. Er kan bijvoorbeeld geen twijfel zijn dat hij ooggetuige was van de moord op Becket in de kathedraal, daar zijn beschrijving heel levendig is en hij geregeld op de eerste persoon terugvalt⁵. Deze *Vita* botweg als vals bestempelen zou wel heel kortzichtig zijn.

¹⁰ Hieromtrent zijn enkele hypothesen ontwikkeld:

- J.C. Robertson (*MTB*, vol III XIV-XVI) heeft het vermoeden dat FitzStephen de meer radicale aanhangers van Becket tegen de borst stuitte met gedrag dat beschouwd werd als ontrouw aan de Kerk. Als we aannemen dat FitzStephen na de dood van Becket tot sheriff van Gloucestershire is aangesteld (meer hierover in de biografische schets) cfr. p? en hiermee afstand deed van het godsdienstig leven in Canterbury om in rechtstreekse dienst van de koning te werken, zou hij zich de woede van de andere auteurs op de hals gehaald kunnen hebben. Het is echter niet zeker of het hier dezelfde William FitzStephen betreft. Van auteur Herbert of Bosham weten we al zeker dat hij op FitzStephens werk en collegas neerkeek (*MTB*, III p. 207).
- Anne Duggan (in *Textual History*, p.189) heeft de volgende hypothese ontwikkeld: FitzStephen had nauwe banden met Londen: hij was er geboren en heeft er een uitgebreid werk over geschreven (*'Descriptio nobilissimæ civitatis londoniæ'*). Hij onderhield nauw contact met de toenmalige bisschop van Londen, Gilbert Foliot, zoals blijkt uit een collectie van correspondentie. Deze associatie van FitzStephen met de kringen rond Foliot in de jaren na Becket's dood zou het stilzwijgen van de andere biografen in de hand gewerkt hebben, aangezien Foliot de leider was van het episcopale verzet tegen Thomas Becket. Bijgevolg was hij dus ook nauw betrokken in de gebeurtenissen die uiteindelijk leidden tot de moord op Becket.

² Behalve dan door Ralph de Diceto. Cfr. Diceto, I, p.342-345. Ook in de *Quadrilogus II* wordt, zeer beperkt echter, gebruik gemaakt van FitzStephen. Cfr. infra, p.28.

³ Handschriften die uit die betreffende periode dateren zijn:

- Oxford Bodleian Library, MS Douce 2871 (late twaalfde eeuw)
- British Library, MS Cotton Julius A XI (late twaalfde, vroege dertiende eeuw)
- Lambeth Palace MS (vroege dertiende eeuw)

⁴ *MTB*, III p. 49 e.v.

⁵ *MTB*, III p.140-2.

FitzStephen beschrijft zichzelf in zijn proloog¹¹ als een klerk en gerechtelijk assistent in Becket's gevolg en, kort samengevat, als zijn vertrouweling en naaste medewerker:

"..., ik was secretaris in zijn kanselarij, en onderdiaken in de kapel waar hij vierde. Wanneer ik bij hem zat bij het aanhoren van (recht)zaken, las ik de brieven en documenten door die werden aangeboden, en, als hij het wilde, had ik de leiding in andere (recht)zaken. Toen de Rijksdag van Northampton werd gehouden, waarover zaken van groot belang werd beslist, was ik bij hem; en ik heb zijn lijden gezien in Canterbury; ..."¹²

Bovendien zegt hij expliciet dat hij de auteur is:

"... ik William, de zoon van Stephen, heb de taak op mij genomen om leven en dood van de eedervernoemde Thomas, de goede aartsbisschop en martelaar, te beschrijven"¹³.

Ondanks het feit dat er geen contemporaine uitwendige bronnen over William FitzStephen voorhanden zijn, mogen we hem toch met een zekerheid grenzende waarschijnlijkheid als auteur van deze *Vita Sancti Thomæ* beschouwen.

2.1.2. Biografische schets van William FitzStephen

Wat we van FitzStephen weten, is enkel wat hij onthult in zijn werk.

Zijn leeftijd of geboortedatum wordt nergens vermeld en is niet nader te bepalen. Ook zijn sterfdatum is een probleem, aangezien we voor de latere periode uit zijn leven moeten terugvallen op veronderstellingen, waar harde bewijzen ontbreken.

William FitzStephen was net als Thomas Becket van Londense origine¹⁴. Met deze stad bleef hij voortdurend verbonden; hij maakte er een uitgebreide beschrijving van, de *Descriptio nobilissimæ civitatis Londoniæ*.

Het is ook bekend dat hij contact onderhield met Gilbert Foliot, de toenmalige bisschop van Londen.

Uit zijn werk kunnen we opmaken dat hij tenminste vanaf januari 1158 in gezamenlijke dienst stond van de kanselier Becket en de koning Henry II. Waarschijnlijk is hij definitief voor Becket gaan werken toen deze aftrad als kanselier (in 1162) en aartsbisschop werd. FitzStephen is dus de enige auteur die zicht had op de handelingen van Becket gedurende zulk een lange periode. Zijn opmerkingen over Becket's karakter en gedragingen verdienen daarom speciale aandacht. FitzStephen stond aan de zijde van Becket tijdens de Rijksdag van Northampton, waar hij een gedetailleerd en uitgebreid verslag van maakte¹⁵. Toen Becket de grond onder zijn voeten te warm voelde worden trok hij, eind 1164, met zijn hele gevolg naar Frankrijk, meer bepaald naar Sens¹⁶.

Dit was de toenmalige verblijfplaats van paus Alexander III. FitzStephen kon hier op een sluwe manier aan ontsnappen door een zelfgeschreven Latijns, rijmend en metrisch gedicht persoonlijk aan koning Henry II te overhandigen¹⁷. Henry II verleende hem hierop gratie.

Tijdens deze periode beschreef FitzStephen de gebeurtenissen in Londen en aan het hof. Deze gebeurtenissen worden niet vermeld door de andere auteurs. Dat hij geregeld aan het hof in Frankrijk was¹⁸, wordt gesuggereerd door zijn levendige beschrijvingen van de gebeurtenissen aldaar. Dat hij minstens één keer in Frankrijk was, is vrijwel zeker: hij beschrijft een passage waarin Becket zich een voorval herinnerde tussen hem en FitzStephen 'op weg naar de paus' tijdens een ontmoeting in Saint-Benoit-sur-Loire¹. Deze ontmoeting

¹¹ MTB, III p.1.

¹² "... fui in cancellaria ejus dictator; in capella, eo celebrante, subdiaconus; sedente eo ad cognitionem causarum, epistolarum et instrumentorum quæ offererantur lector, et aliquarum, eo quandoque jubente, causarum patronus. Concilio Northamptoniæ habito, ubi maximum fuit rerum momentum, cum ipso interfui; passionem ejus Canturiæ inspexi; ..."

¹³ "... , ipsius boni archipræsulis et martyris Thomæ vitam et passionem ego Willelmus, filius Stephani, scribere curavi: ..." (MTB, III p. 1).

¹⁴ FitzStephen noemt Becket zijn 'medeburger' (MTB, III p.2).

¹⁵ De Rijksdag van Northampton werd gehouden van 6 tot 13 oktober 1164. Het verslag van FitzStephen is terug te vinden in MTB, II p.49 e.v.

¹⁶ Zie kaart, p. VII

¹⁷ MTB, III p.78-81.

¹⁸ Koning Henry II verbleef vanaf maart 1164 gedurende vier jaar in het buitenland. Hij verbleef nabij Brill.

¹ Zie kaart, p. VII.

moet gesitueerd worden in de zomer of vroege herfst van 1170. Deze plaats van ontmoeting lag op de weg van Sens naar de streek rond Tours. Hier werd vrede bereikt tussen de paus, Henry II en Becket op 22 juli te Fréteval. Hij zou dus goed mogelijk zijn dat FitzStephen hierbij aanwezig was en de eerste stappen ondernam om terug onder Becket te werken, zodra die door de koning herbenoemd werd.

Het is niet duidelijk wanneer hij zich terug bij Beckets gevolg voegde: hijzelf vermeldt dit detail niet. Vast staat wel dat Becket op 1 december 1170 weer voet op Engelse bodem zette. Ook is zeker dat FitzStephen ooggetuige was van de moord op Becket in de kathedraal: zijn verslag is levendig en gedetailleerd en valt soms terug in de eerste persoon².

Na de dood van Becket komt FitzStephen niet meer voor in het verhaal. Hij zocht achteraf informatie samen over de gebeurtenissen aan het hof net voor en na de moord. Dit moet hij wel uit documenten hebben, want op de betreffende momenten was hij met Becket in Canterbury³.

Nadat FitzStephen zijn werk heeft afgemaakt, verdwijnt hij uit het zicht. Om zijn verdere leven samen te stellen moeten we een beroep doen op veronderstellingen.

In het werk van Mary Cheney⁴ wordt gesuggereerd dat hij ander werk zocht en vond nu zijn werkgever was weggefallen. Op Sint-Michael 1172⁵ begon een William FitzStephen te werken bij de Schatkist in naam van zijn broer Ralph FitzStephen, sheriff van Gloucestershire, die dat jaar de taak van een ontslagen voorganger overnam⁶. In 1176 nam deze William FitzStephen de taak van zijn broer over en werd sheriff van Gloucestershire, maar ook justice itinerant (een reizende rechter). Er is echter geen vaststaand bewijs dat deze William FitzStephen klerk is geweest, maar er is evenmin bewijs voorhanden dat deze hypothese kan weerleggen⁷.

De argumenten die dit ondersteunen worden nu op een rijtje gezet.

- William FitzStephen de biograaf gebruikte voor zijn *Vita* een serie documenten waarvan elk document op één of andere manier verband houdt met het dispuut tussen Becket en Henry II. Eén document springt echter uit de band: het gaat over het zogenaamde 'Inquest of Sheriffs' (1170). Dit was een onderzoek dat als gevolg had dat een aantal sheriffs van adellijke afkomst werden ontslagen en vervangen door officieren uit de koninklijke hofhouding. Waarom zou deze tekst tussengevoegd zijn in een collectie die diende als voorbereiding op het werk over Becket? Een toekomstig sheriff zou hierin wel eens geïnteresseerd kunnen zijn. Als FitzStephen de sheriff en FitzStephen de biograaf dezelfde persoon zijn, dan zou dit stukje van de puzzel alvast op zijn plaats vallen.
- T.F. Tout vindt het onwaarschijnlijk dat een klerk uit de kanselarij zich zou ontpoppen tot sheriff⁸. Dit is eenvoudig te weerleggen. Sheriffs waren in die tijd lid van baronniale families, maar precies na de Inquest of Sheriffs zou het niet ondenkbaar zijn dat iemand als FitzStephen de klerk zo een functie zou bekleden. Het zou ook geen breuk met zijn verleden betekenen: de methoden van de Schatkist zouden hem niet onbekend gebleven zijn toen hij nog in kanselarij werkte. Hij was ook een jurist die als advocaat kon optreden en dus kennis had van de wetgeving, nodig om zulk een functie te bekleden.
- Wat de timing betreft zou het ook kunnen kloppen. William FitzStephen de sheriff werd niet zo lang na de dood van Becket assistent van zijn broer.

Hier kunnen ook argumenten in gebracht worden. William was een zeer veel voorkomende naam en Stephen, hoewel veel minder algemeen, was ook helemaal niet ongewoon. Er zijn bijgevolg verschillende William FitzStephens bekend: er is bijvoorbeeld spraken van een William

² MTB, III p.140-2.

³ MTB, III p.114: hij weet precies welke klerk een bepaalde brief heeft geschreven en op p.126-9 toont hij kennis van een brief van de koning met klachten over de aartsbisschop.

⁴ Cheney, *FitzStephen*.

⁵ Sint Michael wordt gevierd op 29 september.

⁶ Deze voorganger werd ontslagen ten gevolge van de Inquest of Sheriffs. Dit is geen onbelangrijk detail, zoals verder duidelijk wordt.

⁷ Dit was en is, voer voor een historische discussie. Volgens E.Foss zijn de sheriff en de biograaf één en dezelfde persoon ('*Judges of England*') Londen 1848, p.1-373. Hij werd hierin gevolgd door J.C. Robertson die hierin een verklaring vond voor het stilzwijgen rond FitzStephen (MTB, III xv). Het werd verworpen door T.F. Tout (zie voetnoot 12), maar weer aangenomen door G.W. Greenaway (*Life and Death*).

⁸ T.F. Tout verdedigt deze visie in zijn werk '*Chapters in Administrative History*' Manchester 1939, I, III nr. 8.

FitzStephen die in dienst stond van William, graaf van Gloucester¹⁹. Een ander FitzStephen is geregistreerd in Bedfordshire²⁰ en nog een andere in Yorkshire²¹. Er kan geen band gelegd worden tussen deze sheriff en de stad Londen. Er is integendeel zelfs sprake van een band met Devonshire²².

Als we deze identificatie van William FitzStephen de biograaf met William FitzStephen de sheriff accepteren, dan moeten we aannemen:

- dat deze klerk-sheriff een heiligenleven heeft geschreven dat kennis toont van vele retorische trucjes van het schrijversvak, en van de Latijnse klassieke schrijvers. Ook kerkelijk en Romeins recht waren hem niet onbekend.
- dat deze klerk-sheriff een hoge functie kon bekleden terwijl hij er subversieve meningen op nahield over onderwerpen die betwist werden door de koning en de aartsbisschop.
- dat de broer van een vooraanstaand koninklijk ambtenaar naast Becket stond toen die gedood werd en dat die geen gezag uitoefende en ongestraft bleef voor zijn band met de vijand van de koning.
- dat hij rond 1190 gestorven is als justice itinerant.

Indien we deze identificatie verwerpen, dan wordt verondersteld dat FitzStephen de biograaf tenminste tot oktober 1174 heeft geleefd, aangezien dit de laatste datum is die uit zijn werk afgeleid kan worden²³, en dat hij stierf zonder enige faam verworven te hebben.

2.2 PLAATS EN TIJD

2.2.1. Bewijsvoering

Aangezien plaats en tijd nauw samenhangen, zullen ze samen besproken worden.

Exacte data of precieze plaatsen waar het werk is ontstaan worden niet regelmatig genoeg teruggevonden in de bestudeerde tekst. Daarom zullen we een beroep moeten doen op een relatieve tijds- en plaatsbepaling. Gevolg hiervan is dat we het werk enkel voorzichtig kunnen situeren.

We kunnen niet zeker zijn wanneer FitzStephen zijn werk precies begon. Aangezien hij eerst een collectie documenten moest verwerven met het oog op het schrijven van de *Vita*, zou hij zijn werk reeds begonnen kunnen zijn in de tweede helft van 1172. De *Passio* van de martelaar zou echter hiervoor nog geschreven kunnen zijn: in deze sectie (vanaf juli 1170) is er geen verwijzing naar een gebeurtenis na 1171. Hier kan tegen ingebracht worden dat de bijdrage over de pelgrimstochten naar Canterbury en het boek met mirakels een datum na de zomer van 1172 suggereert, aangezien het dan pas algemeen aanvaard werd respect en bewondering te tonen voor deze martelaar. Zijn heiligverklaring was toen niet meer dan een kwestie van tijd. In de tekst wordt nergens gesuggereerd dat de *Passio* bedoeld was om alleen te staan, maar het zou niet ondenkbaar zijn dat de levendige herinnering aan de moord hem ertoe aanzette om dit vitale deel eerst te schrijven. Deze hypothese wordt ondersteund door het feit dat het deel over de ballingschap van Becket het minst ordelijk opgesteld is en het minst elegant geschreven. Dat zou kunnen als dat deel het laatst geschreven werd en zo de eindredactie door de auteur gemist heeft. FitzStephen eindigt zijn werk met een beschrijving van de vroege mirakels die zich voordeden zonder ook maar één verwijzing naar Becket's heiligverklaring (februari 1173). Hij zegt ook niets over de overeenkomst tussen koning Henry II en de pauselijke legaten te Avranches²⁴ (mei 1172) of over de boetedoening van Henry II te Canterbury (juli 1174). Vroeg in de *Vita* vermeldt hij echter de zuivering van de prelaten die tegen de aartsbisschop waren. We weten dat de zuivering van Gilbert Foliot onmiddellijk voorafging aan zijn herstel van functie op 1 mei 1172. Indien FitzStephen hier van wist, moet hij ook van de overeenkomst te Avranches (3 weken later) geweten hebben. We zouden kunnen veronderstellen dat hij zijn verhaal hier gewoonweg niet aan wou wijden.

Hij vermeldt Geoffrey Ridel en de prior van Dover zonder melding te maken van hun verkiezing tot respectievelijk Ely en Canterbury (april en juni 1173), terwijl hij er wel van moet geweten hebben aangezien hij Robert Foliot, aartsbisschop van Oxford ten tijde van Becket,

¹⁹ R.B. Patterson 'Earldom of Gloucester Charters' Oxford 1973, p.88,116,152,163.

²⁰ Pipe Roll 9 Richard I (1196-7), p.203.

²¹ Pipe Roll 10 Richard I (1197-8), p.34.

²² Pipe Roll 15 Richard II (1168-9), p.54.

²³ Hij vermeldt Robert Foliot als bisschop van Hereford. Foliot werd bisschop gewijd in oktober 1174. (MTB, III p. 46 '... postea episcopus Herefordensis').

²⁴ Cfr. kaart p.VII.

vermeldt als 'de latere bisschop van Hereford'²⁵. Robert was tegelijkertijd met Geoffrey Ridel gewijd op 6 oktober 1174. Het is zeer onwaarschijnlijk dat hij iemand de titel van bisschop toebedeelt terwijl die nog bisschop moet worden. Dit is tevens de laatste datum die uit de *Vita* kan afgeleid worden.

Het vermoeden dat dit werk omstreeks deze periode werd opgetekend, wordt ondersteund door een commentaar op de handelingen van Gilbert Foliot. Deze bisschop verwijderde Becket's naam uit zijn gebeden, maar plaatste ze terug toen de verzoening niet ver meer was, net zoals hij later zou bidden voor 'onze koningen' (wanneer Henry II en zijn zoon in vrede leefden) en voor 'onze koning' (wanneer ze in onmin leefden). Deze passage lijkt geschreven te zijn na de opstand van de Jong Henry in de lente van 1173, of zelfs na de vrede tussen vader en zoon in de herfst van 1174. E. Walberg vermoedde dat de bisschop zou hebben gereageerd op geruchten over de Jonge Henry. Zou Foliot echter een publiek gebed veranderd hebben, enkel op basis van geruchten? Dit lijkt misschien wel wat vergezocht.

Zou het, met deze bewijsvoering in het achterhoofd, kunnen dat FitzStephen zijn werk beëindigde voor de zomer van 1176 omdat hij de overplaatsing van William, aartsbisschop van Sens, naar Reims of de verkiezing van John of Salisbury tot Chartres niet vermeldt? Niets wijst erop dat dit werk nog zo laat geschreven zou zijn, maar het is duidelijk dat het argument van het stilzwijgen hier met nog meer voorzichtigheid dan anders aangepakt moet worden.

FitzStephen verwijst in zijn bijdrage over de mirakels naar een groot boek over mirakels in Engeland en merkt op dat niemand de mirakels op het vasteland beschrijft. Hij verwijst hier naar de drie boeken, geschreven door Benedict of Petersborough, waar een vierde boek aan toegevoegd is (in of na 1179), dat mirakels van overzee bevat. Walberg suggereert dat de eerste versie van deze eerste drie boeken uitgegeven werd ten laatste in de zomer van 1174 en dat FitzStephen dus vòòr deze datum zijn werk beëindigd zou hebben. FitzStephen hoefde echter niet meteen van deze eerste uitgave (als ze al bestond) gehoord te hebben.

Het is duidelijk dat de datering hieromtrent een moeilijke zaak is en dat we enkel tot een ruwe schatting kunnen komen. De *Vita Sancti Thomæ* zou geplaatst kunnen worden tussen de tweede helft van 1172 en de herfst van 1174, misschien wel juli 1176. De sectie die de *Passio* beschrijft zou ook vroeger geschreven kunnen zijn: vanaf juli 1170.

Over de plaats van ontstaan van het werk kan geen uitsluitel gegeven worden aangezien hij de gebeurtenissen van verschillende plaatsen in Engeland en Frankrijk beschrijft. Hiervan mogen we aannemen dat hij er zelf bij aanwezig was en kunnen we bijgevolg ook aannemen dat zijn werk op verschillende plaatsen tot stand kwam. Let wel: dit mag niet veralgemeend worden, want hij was niet op alle plaatsen die hij heeft beschreven. Waar hij zijn uiteindelijke eindredactie heeft uitgevoerd blijft een raadsel aangezien we niet met zekerheid kunnen zeggen wat hij in zijn latere leven heeft verricht.

BESLUIT

Na onderzoek hebben we een antwoord gevonden op de vragen 'door wie' en 'wanneer' deze bron werd opgesteld. Op de vraag 'waar' de bron is opgesteld, kunnen we ook geen eenduidig antwoord geven. FitzStephen was een bevoorrechte ooggetuige die vertrouwd was met het onderwerp waarover hij schreef. Zijn werk werd opgetekend in de jaren vlak na de dood van Becket, waarschijnlijk in de periode 1172-74.

²⁵ '... postea episcopus Herefordensis' (*MTB*, III p.46).

HOOFDSTUK 3:

OORSPRONKELIJKHEIDSKRITIEK

In dit derde luik wordt nagegaan hoezeer FitzStephen voor zijn werk op andere werken steunde en eventueel tekst ontleende. We beperken ons hier tot het vaststellen van ontleningen, aangezien we hier bezig zijn met de uitwendige aspecten van zijn werk²⁶. Omdat een vertaling van dit van FitzStephens werk ontbrak, hebben we geen nederlandstalige vergelijking van de ontleende passages kunnen maken.

Deze ontleningskritiek wordt opgesplitst in inhoudelijke en vormelijke onafhankelijkheid.

Voor dit onderdeel werd gebruik gemaakt van:

- * DUGGAN, A *'Thomas Becket: a textual history of his letters'* p.187-200
- * ROBERTSON, J.C. *'Materials for the history of Thomas Becket'* Londen, 1877
- * GRANSDEN, A *'Historical writing in England: c.550 to c.1307'* p.296-308

3.1. INHOUDELIJKE AFHANKELIJKHEID

William FitzStephen betrouwde, in tegenstelling tot de meeste andere contemporaine biografen voor een groot deel op zijn eigen geheugen en persoonlijke documenten²⁷. Terwijl er duidelijke overeenkomsten zijn tussen de andere auteurs²⁸, schreef FitzStephen zijn werk onafhankelijk en ging niet kijken bij anderen. Hij maakte uitgebreid gebruik van correspondentie, maar voegde slechts zeven korte brieven bij²⁹. Er kan aangetoond worden dat FitzStephen nog minstens 31 andere brieven heeft gebruikt³⁰. Dit wordt verder aangetoond³¹.

Enkele voorbeelden van letterlijke ontleningen in de *Vita Sancti Thomæ*:

* 'MTB', III p.15 (r.5-6)
"...Certinam pellem postquam latravit
in aula, militat in sylvis catulus"	Horatius, <i>Epistolæ</i> I, ii (r.66-7)
"...ex quo tempore ceruinam pellem latravit
in aula, militat in sylvis catulus"
* 'MTB', III p.21 (r.19)
"...Otia si tollas, periere Cupidinis arcus"	Ovidius, <i>Remedio Amoris</i> (r.139)
"...otia si tollas, periere Cupidinis arcus"
* 'MTB', III p.22 (r.18)
"...Percere subjectis, et debellare superbos"	Vergilius, <i>Æneïs</i> , vi (r.854)
"...percere subiectis et debellare superbos"
* 'MTB', III p.23 (r.7)
"...et curtæ semper abest rei:..."	Horatius, <i>Odæ</i> III, xxiv (r.64)
"Curtæ nescio quid semper abest rei"

(Fig.6) *Canterbury Cathedral* : gravure uit de zeventiende eeuw.

Dit is de kathedraal van Canterbury, gezien in zuidelijke richting (getekend door Thomas Johnson, gegraveerd door Wenceslaus Hollar).

gezien dit een geleerd aanzien gaf in die tijd. Dat hij niet enkel de Latijnse klassiekers citeerde, toont het volgende voorbeeld aan; zijn

²⁶ Over de motieven van zijn ontleningen: cfr. infra, p.24.

²⁷ Dit was ook de werkwijze van Herbert of Bosham en Edward Grim, twee andere auteurs die ook onder Becket gewerkt hebben en dus ook op hun eigen geheugen konden steunen voor de samenstelling van hun werk.

²⁸ De textuele verbanden tussen de biografen worden uitvoerig besproken door Emile Walberg in zijn werk *'La tradition hagiographique de Saint Thomas Becket avant la fin de XIIIe siècle'* Parijs, 1929.

²⁹ Vier in verband met de excommunicatie van Gilbert Foliot: *audiui grauamen* (MTB, III p.91-2); *Excessus uestros*, (MTB, III p.90) *Vestram non debet* (MTB, III p.91) en *Se ipsum ad penos* (MS Douce 297, folio 22).

Drie in verband met de verzoening tussen Becket en Henry II: *Pro amore Dei* (MTB, p.112) *Sciatis quod Thomas* (MTB, p.112) en *Hoc petimus* (MS Douce 287, folio 27).

³⁰ Voor een opsomming van aanwijzingen hieromtrent: cfr. Duggan, *Textual History*, p.197-9 en p.274-5.

³¹ Cfr. infra, p.26.

korte bijdrage over de decreten van Henry II in 1169 is in feite een parafrase van de inleiding tot de tekst van Alan of Tewkesbury³².

* 'MTB', III p.102 (FitzStephen)

"rex **intelligens**, jurare facit omnem Angliam a laico duodenni vel quindecim annorum supra, contra dominum papam et archiepiscopum, quod eorum non recipient litteras, neque obedient mandatis; et, si quis inventus foret litteras eorum deferens, traderetur potestatibus, tanquam coronæ **regis capitalis inimicus** ... Archiepiscopus hoc audito, tanto compatiens errori et apostasie, missis clam litteris ad aliquos timoratos Dei, omnes qui **inviti** juraverant a sacramento absolutos ponunciavit."

* 'MTB', IV p.54 (Alan of Tewkesbury)

"rex **Henricus** iurare facit omnem Angliam a laico duodenni uel quindecim annorum supra contra dominum papam **Alexandrum et beatum Thomam** archiepiscopum, quod eorum non recipient litteras, neque obedient mandatis. Et si quis inuentus foret litteras eorum deferens, traderetur potestatibus tanquam corone **capitalis inimicus regis**. Archiepiscopus hoc audito, tanto compatiens errori et apostasie, missis clam litteris **que sequuntur** ad aliquos timoratos Dei, omnes [292rv] qui iurauerant, a sacramento absolutos pronuntiauit."

3.2. VORMELIJKE AFHANKELIJKHEID

Hier wordt nagegaan of de auteur vormelijke kenmerken, zoals stijl en structuur, overnam van anderen. In dit geval stellen we ons dus de vraag of FitzStephen, wat de vorm betreft, elementen heeft overgenomen van andere auteurs. Zulke ontleningen lijken echter niet voor te komen in de *Vita Sancti Thomæ*, aangezien dit werk apart staat als heiligenleven. Thomas Becket is dan ook geen doorsnee heilige; hij heeft zijn heiligverklaring uitsluitend te danken aan zijn martelaarschap en zijn roem na zijn overlijden en niet aan zijn persoonlijkheid en leven³³. FitzStephen probeert Becket wel op te hemelen om alsnog aan te tonen dat hij toch een goed, sober en kuis leven heeft geleid³⁴, en in dit opzicht sluit hij dus wel aan bij de reguliere heiligenlevens.

BESLUIT

We kunnen besluiten dat er in de *Vita sancti Thomæ* veel gebruik is gemaakt van citaten (vooral van de Latijnse klassiekers) en overnemingen. William FitzStephen putte veel uit correspondentie³⁵. Dit was nodig om zijn beweringen te staven met bewijsmateriaal. Aangezien FitzStephen zijn best deed om juiste informatie op te tekenen, kunnen we ook besluiten dat zijn werk een grotere historische waarde meekrijgt.

BESLUIT BIJ DEEL II: UITWENDIGE KRITIEK

Nadat de drie fasen van de uitwendige kritiek behandeld zijn, gaan we over tot de het belangrijkste deel van het onderzoek, namelijk de inwendige kritiek.

Hoewel niet alles glashelder opgelost is, vormt het onderzoek van de uitwendige kritiek een solide fundering voor de uitwendige kritiek. Wat de herkomstkritiek betreft, hebben we vrij originele handschriften voor de dag gehaald. Bij deze kritiek steekt het probleem van de datering de kop op en moeten we vaststellen dat we geen aanknopingspunten hebben in verband met de plaats waar FitzStephen zijn werk heeft opgetekend. Uit de oorspronkelijkheidskritiek kunnen we opmaken dat FitzStephen zijn werk onafhankelijk heeft geschreven en officiële documenten ontleende om zijn stellingen te staven.

³² Fragmenten van dit handschrift bevinden zich in de British Library, MS Cotton Titus D.xi, folio 40r.

³³ Dit wordt verder besproken: cfr. infra, p.29.

³⁴ zie bijvoorbeeld *MTB*, p.21-2.

³⁵ meer omtrent deze materie in de informatiekritiek: Cfr. infra, p.24.

DEEL III

INWENDIGE KRITIEK

In dit derde deel zullen de inhoudelijke aspecten van de bron aan bod komen.

Het is in drie delen opgesplitst. Het eerste deel omvat de interpretatiekritiek. Het tweede deel, de gezagskritiek, is op zijn beurt in drie delen te verdelen: de inlichtingskritiek, de bevoegdheidskritiek en de geloofwaardigheidskritiek. Het laatste deel, de gezagsbepaling, sluit dit deel over de inwendige kritiek af.

(Fig.7) *Methusalem* Laat twaalfde eeuws glasraam in het zuidelijk deel van de kathedraal van Canterbury.

HOOFDSTUK 1:

INTERPRETATIEKRITIEK

De interpretatiekritiek heeft twee bedoelingen: we moeten deze bron enerzijds vertalen om ze strikt grammatisch te begrijpen, en anderzijds moeten we deze *Vita Sancti Thomæ* plaatsen in haar historische context om ze te begrijpen zoals William FitzStephen dit bedoeld heeft; we moeten dit werk dus bekijken vanuit zijn standpunt, we moeten ons inleven in zijn wereldbeeld om de waarde en betekenis van de *Vita Sancti Thomæ* te begrijpen.

De interpretatiekritiek is in 4 punten ingedeeld. Allereerst wordt een passage vertaald, daarna worden taal en stijl besproken, en tenslotte de bestemming van het werk. Een korte inhoud van FitzStephens *Vita Sancti Thomæ* kunnen we niet geven aangezien we hiervoor niet de middelen voorhanden hadden.

1.1. VERTALING

Voor de vertaling hebben we gekozen voor een passage waarin FitzStephen Thomas Becket beschrijft nadat deze tot aartsbisschop is gewijd; Becket viel van het ene uiterste (veel plezier als rijke kanselier) in het andere (soberheid troef). FitzStephen geeft in zijn werk een uitgebreide beschrijving van Beckets handelingen waardoor zijn karakter kan afgeleid worden. Hij was dan ook een bevoorrechte ooggetuige.

De Latijnse tekst is afkomstig uit de uitgave van J.C. Robertson¹. De Engelse vertaling is van de hand van D.C. Douglas en G. Greenaway².

LATIJSSE TEKST	ENGELSE TEKST	PERSOONLIJKE VERTALING
In ordinatione sua, unctione misericordiae Dei visibili et invisibili perfusus, exuit saecularem hominem, et Jesum Christum induitur; evacuavit quae erant saecularia cancellarii, satagens quae sunt boni archiepiscopi. Itaque omni custodia excubabat animum suum. Sermones ejus serii erant ad aedificationem auditorum; opera ejus, misericordiae et pietatis; sententiae ejus, justitiae et aequitatis. Cilicio usque ad poplites asperrimo et vermibus scaturiente, et parco cibo carnem edomabat, et consueto potu aquae, in qua coctum erat foeniculum. Vinum tamen praegustabat, et dabat considentibus; et carni appostorum aliquid comedebat; sed pane reficiebat. Omnia tamen munda mundis; et in culpa non est cibus, sed appetitus. Verberibus disciplinalibus frequenter dorsum nudum exponebat. Proxime supra cilicium habuit habitum monachalem, quoniam monachorum erat abbas Cantuariensium; supremo, canoncalem, ut clericis conformaretur. Stolum tamen, jugum Christi suave, circa collum et diebus et noctibus habebat. Facie	In his consecration [as archbishop] he [Thomas Becket] was anointed with the visible unction of God's mercy. Putting off the secular man, he now put on Jesus Christ. He vacated the secular duties of the chancellorship and was at pains to fulfill the functions of a good archbishop. To this end he kept a strict watch over his mind. His speech was grave and to the edification of his hearers; his works were those of mercy and piety; his decisions in conformity with justice and equity. Clad in a hair-shirt of the roughest kind, which reached to his knees and swarmed with vermin, he mortified his flesh with the sparest diet, and his accustomed drink was water used for cooking of hay. He was always, however, the first to taste the wine before giving it to those who sat at table with him; he ate some of the meat that was placed before him, but chiefly fed on bread. Yet all things are pure to the pure, and it is the appetite, not the food, which is to blame. He often exposed his naked back to the lash of discipline. Immediately over his hair-shirt he wore the habit of a monk, as being abbot of the	Bij zijn wijding [tot aartsbisschop] was hij [Thomas Becket] gezalfd met de zichtbare zalf van Gods genade. Hij deed afstand van de wereldse man en verbond zich met Jezus Christus. Hij trok zich terug uit de wereldlijke taken van het kanselierschap en deed veel moeite om de functies van een goed aartsbisschop te vervullen. Hiervoor hield hij zijn gedachten strikt in de gaten. Zijn uitspraken waren ernstig en stichtend voor zijn toehoorders; zijn werken waren die van genade en vroomheid; zijn beslissingen waren overeenkomstig met recht en gelijkheid. Gekleed in een kleed van de ruwste makelij, dat reikte tot aan knieën en krioelde van het ongedierte, kastijdde hij zijn lichaam met het zuinigste dieet, en zijn gewoonlijke drank was water waarin hooi was gekookt. Hij was echter altijd de eerste om de wijn te proeven alvorens hem te geven aan hen die met hem aan tafel zaten; hij at een beetje van het vlees dat voor hem stond, maar voedde zich voornamelijk met brood. Toch zijn alle dingen het puurste van het puurste, en het is de eetlust, niet het eten dat de schuld draagt. Hij stelde

¹ MTB, III p. 37-8, cfr. supra, p.10.

² Douglas, EHD, p. 705-6. Hun vertaling is gemaakt op basis van MTB.

ejus exterior similis erat multitudini, intus omnia dissimilia. Sancti Sebastianis et sanctæ Cæciliæ imitator; quorum ille sub absconso chlamydis Christi militem gerebat absconditum, illa, cilicio carnem domans, desuper auratis vestibus tegebatur. In esu et vestitu religiosior studebat esse quam videri. Orationi intentus, Spiritui creatori spiritum suum creatum reconciliare, et quodammodo unire vacabat. Dei et hominum quasi quidam interpres, commendabat oratione Deo homines, prædicatione Deum hominibus.

monks of Canterbury; above this he wore the garb of a canon so as to conform to the custom of clerks. But the stole, the emblem of the sweet yoke of Christ, was ever day and night around his neck. His outward visage was like to that of ordinary men, but within all was different. In this he took as his pattern St. Sebastian and St. Cecilia, the former of whom under over of a warrior's cloak conducted himself as a soldier of Christ, whilst the latter, mortifying the flesh with sackcloth, appeared outwardly adorned with vesture of gold. In food and clothing alike he endeavoured to be more devout than he appeared. Intent on prayer, he strove to reconcile, and in some measure to unite his soul to the Holy Spirit, his Creator. Constituted, as it were, a mediator between God and man, in his prayers he commended men to God, while in his preaching he interpreted God to men.

vaak zijn naakte rug bloot aan de gesel van de tucht. Onmiddellijk op zijn kleed droeg hij een monnikenhabijt, als zijnde de abt van de monniken van Canterbury; hierop droeg hij de kledij van een kanunnik om zo overeen te komen met de gebruiken van de klerken. Maar de stola, het symbool van het zoete juk van Christus, hing immer dag en nacht om zijn hals. Zijn uiterlijk dat van de gewone mannen, maar was toch verschillend. Hij nam hiervoor als voorbeeld de heilige Sebastiaan en de heilige Cecilia, waarvan de eerste, bedekt onder een krijgersmantel zich voordeed als een soldaat van Christus, terwijl de laatste het vlees kastijdde met jute, maar uiterlijk met gouddraad versierd leek. Wat eten en kleding betrof, poogde hij meer toegewijd te zijn dan hij leek. Belust op gebed, spande hij zich in voor verzoening, en in enige mate om zijn ziel te verenigen met de Heilige Geest, zijn Schepper. Als het ware aangesteld als bemiddelaar tussen God en de mens, prees hij in zijn gebeden mensen aan aan God, terwijl hij in zijn preken fungeerde als tolk van God tot de mensen.

Hierbij moet vermeld worden dat de Engelse grondtekst vrijwel perfect overeenkomt met de Latijnse grondtekst.

1.2. TAAL EN STIJL

De Vita Sancti Thomæ is in het middeleeuws Latijn geschreven. Dit heeft meteen een negatieve bijklank, en het moet gezegd worden dat middeleeuws Latijn over het algemeen niet van hoge kwaliteit is. Toch is de Vita niet in minderwaardig Latijn geschreven. In de twaalfde eeuw vond een opbloei van literaire kundigheid plaats die 'de twaalfde eeuwse renaissance' wordt genoemd³⁶. De studie van de klassieke Latijnse literatuur herleefde en wakkerde de interesse in stijl en ritmische zinsbouw aan. Ook de kanselarijen (zowel die van de paus als van de koningen) stelden hoge eisen aan het woordelijk formuleren en het schrijven van hun documenten. Deze literaire beweging verspreidde zich en het kwam zelfs zover dat schrijvers die zich bewust waren van hun literaire onkunde zich openlijk in hun werk verontschuldigen voor hen onelegant en barbaars taalgebruik³⁷.

Uiteraard had deze beweging invloed op William FitzStephen, die veel in contact kwam met officiële documenten en brieven³⁸. Hij heeft een klassieke opleiding genoten en kende de kneepjes van de welsprekendheid. Dit heeft zijn sporen nagelaten in zijn werk: zijn taal is verzorgd en hij citeert de klassieke schrijvers door zijn werk³⁹. Verder toont hij kennis van het Romeins recht bij het beschrijven van gebeurtenissen⁴⁰ en toont hij zijn zelfgeschreven gedicht⁴¹. Het Latijn dat FitzStephen gebruikt, is bijgevolg nog te smaken en komt boven de gemiddelde middeleeuws Latijnse tekst uit.

William FitzStephen hanteert een precieze stijl. Hij is vrij precies in zijn chronologie en de onderwerpen die hij beschrijft. Hij doorspekt zijn werk met beschrijvingen van bijvoorbeeld personen of plaatsen, die een exacte kennis vergen. Hij toont de gebeurtenissen in detail en vrij objectief, ook vanuit andere standpunten, hoewel hij zijn adoratie voor Thomas Becket niet onder stoelen of banken steekt⁴². Hij doet wel zijn best om deze aartsbisschop goed uit de verf te laten komen, maar niet in zulke mate dat dit een hagiografisch werk van verminderde historische waarde wordt. De Becket Vita's van andere auteurs zijn ook vrij van hagiografische stylering. Dit komt doordat er weinig parallellen zijn met het leven van Becket en de levens van andere heiligen. Hij is een heilige geworden door zijn martelaarschap en niet door zijn leven en persoonlijkheid. FitzStephen blijft consequent in zijn stijl en gaat geen stijlen mengen: zijn gedicht aan de koning bijvoorbeeld plaatst hij apart⁴³ en hij wijdt niet uit over zaken waar hij niet veel van afweet. Zijn stijl getuigt dus van orde en precisie en door de kneepjes van de welsprekendheid toe te passen kon hij een verhaal een bepaalde kant laten opgaan. Zijn bewondering voor Becket is een soort nuchtere idolisatie: het staat hem niet in de weg exacte beschrijvingen af te leveren. Naast de grote historische waarde is dit werk ook van enige literaire waarde.

1.3 BESTEMMELING

FitzStephen vermeldt zijn doelpubliek in zijn inleiding en ziet dit zeer ruim:

³⁶ Duggan, *Textual History* inleiding

³⁷ Dit bijvoorbeeld het geval bij Ranulf Glanvill, de auteur van de *'Tractatus de legibus et consuetudinibus reni Anglie'* en bij Richard FitzNeal in zijn *'Dialogibus de Scaccario'*. Zij gebruikten het excuus dat de technische aard van de inhoud een goede stijl in de weg stond.

³⁸ Cfr. supra, p.13.

³⁹ Cfr. supra, p.17.

⁴⁰ Hij vermeldt bijvoorbeeld dat Becket op de derde dag van de Rijksdag van Northampton *certi conditione* en *actione tutele* veroordeeld werd. Dit was voor schulde en voor zijn aandeel in de voorgedij over vacante bisdommen en abdijen (MTB, III p.54)

⁴¹ 'MTB', III p.78-91

⁴² Hij vertelt bijvoorbeeld hoe 'de goede kanselier' de prelaten bijstond die de woede van de koning hadden gewekt door paus Alexander III te erkennen alvorens de koning zijn toestemming had gegeven. Hij vertelt dit verhaal op een ophemelende manier om Thomas Becket in een mooi daglicht te plaatsen. ('MTB', III p.27)

⁴³ 'MTB', III p.78-81

"..., Voor iedereen die dit leest of hoort"⁴⁴.

Dit komt eigenlijk neer op een soort 'voor al wie kan lezen'. Geestelijken waren toe zowat de enigen die toen Latijn konden lezen. Zijn werk werd dan ook in kerkbibliotheken bewaard⁴⁵. Later is zijn werk, onder andere door de boekdrukkunst, verspreid. Tegenwoordig is de volledige *Vita Sancti Thomæ* in het hedendaags Engels vertaald⁴⁶, zodat historisch geïnteresseerden hier hun licht eens zouden kunnen opsteken. FitzStephen wilde waarschijnlijk op de eerste plaats de cultus rond Becket promoten en de lezers stichten, maar ook een historisch verslag maken.

BESLUIT

FitzStephen gebruikte voor zijn werk een aanvaardbaar Latijn en een precieze stijl, die eerder niet-hagiografisch is. Hij zag zijn leespubliek zeer ruim, waardoor hij zich niet speciaal ging toespitsen op één bepaald aspect, maar de verschillende facetten van de gebeurtenissen belicht. Hij probeert volledig te zijn.

(Fig.8) 'De dood van Becket'

De vier moordenaars van Becket zijn er op te zien : Reginald FitzHurse wordt herkend aan de beer op zijn schild, William 'de Traci' verwondt de kruisdrager aan de arm (MTB, III p.141). De andere twee ridders zijn Hugh of Morville en Richard Brito. De kruisdrager is Edward Grim, ook een biograaf van Becket.

⁴⁴ "...,"et ad omnium legentium vel audientium..." (MTB, III p.1).

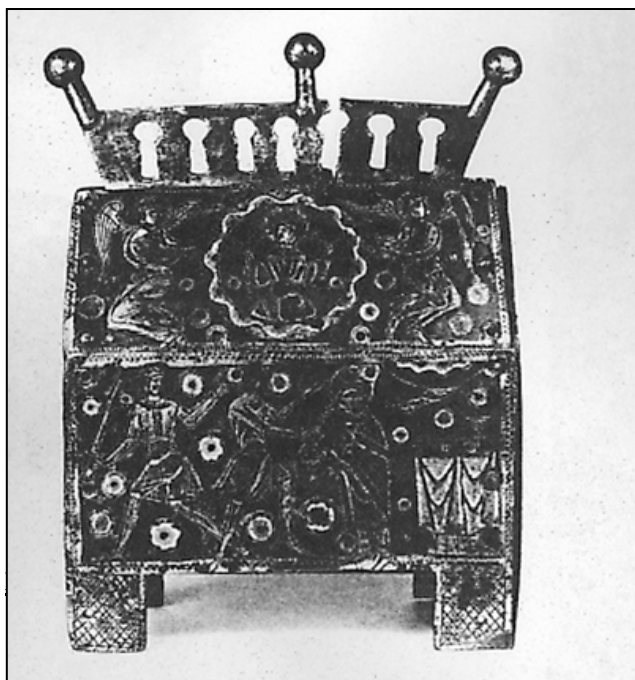
⁴⁵ - het MS Douce 278 is afkomstig uit de abdij van Lessnes, Kent
- het Hereford Cathedral MS 0 IX 14 bevindt zich in de kathedraal bibliotheek van Hereford.
- het Cotton Julius A XI behoorde vroeger toe aan een franciscaanse kloosterorde.

Voor meer informatie in verband met deze handschriften, cfr. supra p.6: lijst handschriften

⁴⁶ Greenaway, *Life and Death*.

BESLUIT

William FitzStephen heeft veel van zijn gegevens zelf gezien en gehoord. De gebeurtenissen waar hij niet aanwezig was, probeerde hij te compenseren aan de hand van documenten. Hij was een bekwaam man die zowel lichamelijk als intellectueel in orde was. Hij is precies in zijn chronologie, afstanden en getallen zijn niet echt aan hem besteed, maar hij laat niet na ze te vermelden om zijn eigen verhaal te vervolledigen. Zijn werk is zeer geloofwaardig aangezien hij precieze beschrijvingen geeft, levendig en met oog voor detail. Toch wordt hij zo goed als niet door zijn tijdgenoten vermeld of geraadpleegd. Hij was een man van zijn tijd, maar de Becket Vita staat door zijn niet-hagiografische elementen toch een beetje apart, maar dit komt de juistheid van de gegevens ten goede. Alles op de som genomen kunnen we een grote gezagswaarde toekennen aan het werk van FitzStephen.

(Fig.9) Een reliekschrijn van St. Thomas Becket. Hierop wordt zijn martelaarschap afgebeeld en zijn ziel die door engelen naar de hemel wordt geleid (Glasgow Museum & Art Galleries, Burcell Collection).

De gezagsbepaling vormt het sluitstuk van de historische kritiek. Het is misschien wel het belangrijkste onderdeel van het onderzoek. De gezagsbepaling is het uiteindelijke oordeel dat geveld wordt over de gezagswaarde van de bestudeerde tekst, in dit geval de *Vita Sancti Thomæ*. Dit oordeel moet vanuit twee verschillende standpunten bekeken worden. Eerst bekijken we de bron op zichzelf, dit is de absolute gezagsbepaling, en vervolgens toetsen we de gezagswaarde aan een andere bron over hetzelfde onderwerp.

3.1 ABSOLUTE GEZAGSBEPALING

In de absolute gezagsbepaling wordt de *Vita Sancti Thomæ* zuiver op zichzelf beschouwd, zonder er andere bronnen of werken in te betrekken. Alle gegevens omtrent FitzStephens werk worden nog eens op een rijtje gezet.

Wat de tekstoverlevering betreft, hebben we een vrij originele tekstversie kunnen strikken. Uitgaven van de bron hebben we ook gevonden, vooral in het Latijn, en éénmaal hebben we een gedeeltelijke vertaling aangetroffen. Dat FitzStephen de *Vita Sancti Thomæ* door FitzStephen zelf geschreven is, hoeven we niet meer te betwijfelen. Hij was een monnik die met wereldlijke taken belast was in Becket's gevolg. Hij wist vrij veel van administratie en recht en had een Latijnse opvoeding genoten. Dit komt allemaal tot uiting in zijn werk. Hij stond zeer dicht bij Becket gedurende een lange periode. Hij kende Becket dus goed en wist waarover hij schreef. Wat hij in zijn verdere leven gedaan heeft staat helemaal niet vast: hij zou hulpsheriff kunnen geworden zijn, later sheriff en justice itinerant. Dit kan echter bevestigd noch ontkend worden.

Hij heeft het werk geschreven in de jaren na Becket's dood, maar dit kan niet exact bepaald worden, evenmin als de plaats waar hij zijn werk heeft opgetekend. FitzStephens werk is origineel omdat hij niet is gaan lenen bij andere auteurs of gaan kijken hoe zij te werk gingen. Hij citeert de klassieke schrijvers en voegt zeven brieven bij als documentatie. Er kan echter aangetoond worden dat hij uitgebreid gebruik maakte van officiële documenten om zijn stellingen te motiveren.

Zijn werk is in aanvaardbaar Latijn geschreven, en zijn kritische zin en streven naar precisie kenmerken de stijl van deze auteur, die zich niet speciaal toespitste op één onderwerp, maar volledig probeert te zijn.

Veel van zijn gegevens heeft hij zelf vergaard door middel van autopsie. Documenten moesten zijn verhaal vervolledigen. Hij was fysiek, psychisch en intellectueel bekwaam voor zijn werk. In zijn werk komen tal van liturgische data voor, wat een precieze chronologie met zich meebrengt. Zijn werk is zeer geloofwaardig aangezien hij precieze beschrijvingen geeft, levendig opgesteld, met kennis van zaken en oog voor detail. Bovendien is het ook nog onderbouwd met officiële documenten. Zijn werk heeft een niet-hagiografisch karakter, hoewel het toch een heiligenleven betreft. De combinatie van al deze toch wel lovende elementen zorgen er voor dat de *Vita Sancti Thomæ* een grote historische waarde meekrijgt.

Ondanks de hoge gezagswaarde die uitgaat van zijn werk wordt FitzStephen nergens in contemporaine literatuur vermeld. Over het waarom van dit feit tasten we vooralsnog in het duister.

3.2. RELATIEVE GEZAGSBEPALING

In de relatieve gezagsbepaling brengen we de *Vita Sancti Thomæ* in contact met een andere bron over hetzelfde onderwerp om zo te bepalen in welke mate de feiten die beschreven worden in FitzStephens werk overeenkomen met deze tweede bron. Zo kunnen we nagaan of de chronologische, historische en andere gegevens in beide werken al dan niet gelijklopen. Natuurlijk wordt dit niet toegepast op de hele *Vita Sancti Thomæ*, anders zou dit ons veel te ver leiden.

Er zijn tal van auteurs die het heiligenleven van Thomas Becket beschreven hebben. De vroegste auteurs hebben hun werk reeds geschreven in de eerste jaren na Becket's dood. De belangrijkste onder hen zijn William of Canterbury, de Anonieme Lambeth-auteur, Guernes de Pont-Sainte-Maxence, John of Salisbury en Alan of Tewkesbury. Er zijn echter drie biografen die nog met Becket hebben samengewerkt, namelijk Edward Grim, Herbert of Bosham en William FitzStephen. Uit deze auteurs hebben we Herbert of Bosham gekozen en meer bepaald zijn passage over de gebeurtenissen die voorafgingen aan Becket's dood. Deze delen zijn vrij representatief om de sfeer in die bange dagen te beschrijven. Door deze twee bronnen met elkaar te vergelijken kunnen we nagaan in hoeverre ze gelijkenissen of

verschillen vertonen, om tenslotte een globaal oordeel over de relatieve waarde van onze bron te vellen.

3.2.1. Identificatie

Vooraleer we met de steekproef aanvangen, willen we nog graag Herbert of Bosham toelichten. Deze informatie is belangrijk om een licht te werpen op het werk van deze auteur.

Herbert of Bosham heeft de langste en laatste onafhankelijke Becket-*Vita* geschreven. Hij bevat vele contrasten met FitzStephens werk, maar toch zijn deze twee werken in vele opzichten complementair. Herbert was ook, net als FitzStephen, een belangrijk lid van Beckets gevolg. In tegenstelling tot FitzStephen is hij trouw gebleven aan de aartsbisschop door mee op ballingschap te vertrekken. Hij schreef zijn *Vita* na de publicatie van de brievencollectie van Becket door Alan of Tewkesbury. Weer in contrast met FitzStephen, maakte hij slechts weinig gebruik van de brieven als bron en betrouwde eerder op zijn geheugen. Beiden verschaffen ooggetuigenverslagen van de koninklijke bijeenkomsten in het begin van de controverse tussen Henry II en Thomas Becket. Terwijl FitzStephen de gebeurtenissen aan het hof en in Londen beschrijft tijdens de ballingschap, geeft Herbert details over de bezigheden en de gesprekken van de bannelingen zelf.

Van Herbert is iets meer geweten dan van de andere biografen, gedeeltelijk door wat hij zelf vermeldt in de biografie, gedeeltelijk door de onafhankelijke getuigenissen van andere auteurs en gedeeltelijk op grond van zijn belangrijke wetenschappelijke werken⁴⁷. Herbert was aan Becket verbonden sinds de latere dagen van zijn kanselierschap, hij is nog met Becket meegegaan toen hij tot aartsbisschop werd gewijd. Doorheen Beckets carrière was hij zijn secretaris en constant in zijn gezelschap, zo vaak dat Becket het zelfs vervelend begon te vinden. Herbert was zeer teleurgesteld toen hij hoorde dat hij niet bij Beckets martelaarschap kon zijn⁴⁸. Hij was de boodschapper van Becket bij zendingen naar de paus en de koning van Frankrijk, Louis VII. Herbert studeerde kerkelijk recht samen met Becket onder Lombardus of Piacenza te Pontigny⁴⁹. Hij was kortom aanwezig bij alle belangrijke gebeurtenissen in Beckets leven vanaf zijn benoeming tot aartsbisschop tot twee dagen voor zijn dood. Van alle biografen stond Herbert waarschijnlijk het dichtst bij Becket en er lijkt geen reden om aan zijn verslag te twijfelen.

Zijn *Vita* is verreweg het langst⁵⁰, de lange opgetekende citaten, preken over de schitterende trouw van de martelaar en lange passages met verontschuldiging voor zijn afwezigheid bij het martelaarschap van Becket maken dit werk onaantrekkelijk en zelfs vervelend voor moderne lezers. Desalniettemin is dit werk, ondanks de onvolmaaktheden en soms misleidende chronologie, één van de belangrijkste bijdragen over de hele controverse.

Herbert vermeldt dat hij enkel opschreef wat hij zelf ervaren heeft of wat hij vernomen heeft van betrouwbare getuigen en er is geen reden om hier aan te twijfelen. In zijn werk neemt hij ons mee tot in de niet-officiële beraadslagingen van de aartsbisschop. Op elke bladzijde behandelt hij de kleine problemen van Becket⁵¹. De grote waarde van zijn werk ligt in het vastleggen van onenigheden en discussies binnen Beckets huishouden.

Hoewel zijn werk geschreven is tussen 1184 en 1186⁵², na de publicatie van Alan of Tewkesbury's collectie (waar hij niet minder dan drie maal naar verwijst), blijkt dat hij deze bron minder consulteerde dan men op het eerst zicht zou denken. Hij voegt geen documenten toe, maar samen kunnen zestien documenten via referenties aangeduid worden. Er is geen twijfel dat Herbert veel minder op officiële documenten steunde dan andere biografen.

3.2.2. Steekproef

⁴⁷ Commentaar op de werken van Herbert of Bosham vinden we terug in 'A commentary on the Hebraica by Herbert of Bosham' Smalley, B. in *The Study of the Bible in the Middle Ages*, p.186-95 tweede uitgave Oxford, 1952; en idem, *The Becket Conflict and the schools* p.59-68, Oxford, 1973.

⁴⁸ *MTB*, III p.486.

⁴⁹ *MTB*, III p.523-4.

⁵⁰ *MTB*, III p.155-522

⁵¹ Becket had talloze problemen met zijn *eruditi* of met Herbert zelf omdat die alles, maar dan ook alles opschreef en dus ook de dingen waarvan Becket liever niet had dat ze opgetekend werden. Herbert kon het ook niet laten zijn meester altijd en overal met adviezen te overladen. (*MTB*, III p.307-8; *ibid.*, p.422; *ibid.* p.473-6).

⁵² Herbert zegt dat hij is beginnen schrijven in het veertiende jaar na de dood van Becket (*MTB*, III p.192), maar hij was in het vijftiende jaar nog aan het schrijven, want hij refereert naar de dood van Prins Geoffrey (*MTB*, III p.487), die gestorven is op 19 augustus 1186.

In de steekproef behandelen we een fragment over de gebeurtenissen in de dagen voor Becket's overlijden:

MTB, III p.130 e.v. (FitzStephen)

(129) Nocte Dominicæ Nativitatis legit evangelicam lectionem, *Liber generationis*, et missam noctis celebravit. Ante magnam missam in die, quam et ipse celebravit, sermonem luculentum fecit in pulpito ad populum, sumpta inde materia, circa quam plurimum versatus est, quod "in terra est pax hominibus bonæ voluntatis". Et cum de sanctis patribus Cantuariensis ecclesiæ, qui ibi sunt confessores, loqueretur, ait, unum eos habere martyrem archiepiscopum, sanctum Elphegum; possibile esse, ut et alterum in brevi ibi haberent. Sed et pro tam probrosa injuria de equo pauperis coloni sui curtato in obsequio Cantuariensis ecclesiæ, sententia excommunicationis innodavit Robertum de Broch, sicut ei prius denunciaverat per nuncios, invitans eum ad satisfactionem; et ipse contumax ei renunciaverat per militem quendam, David de Rumenel, quod is eum excommunicaverit, faceret sicut excommunicatus. Alios quoque duos, ecclesiarum de Herges et Thierlewdæ violentos incubatores, qui officiales ejus venientes non admiserant, eadem involvit sententia.

(130) Die etiam sancti Stephani magnam missam celebravit; sed et die beati Johannis apostoli et evangelistæ. Ipso die emissit secreto in Galliam duos clericos suos, magistratum Herbertum et Alexandrum Gualensem, crucis suæ bajulum; tertium, Gillebertum de Glannavilla, ad dominum papam iterum misit; duos alios, Ricardum capellanum et Johannem Planetam ad

episcopum Norwici, absolvere ad tempus excommunicatos sacerdotes de terra comitis Hugonis, qui excommunicatis scienter divina celebraverant, accipienda prius a sacerdotibus illis securitate, quod infra annum ad dominum papam ire, vel pro omnibus communiter duos ex se mitterent, pœnientiæ satisfactionem ab ipso papa percepturi.

MTB, III p.484 e.v. (Herbert)

Die vero Natalis Domini, qui ab adventu nostro Angliam, ni fallor, circiter vicesimus septimus erat, archipræsul ascendens pulpitem sermonem fecit ad populum, prædicens post alia in calce sermonis quod instaret tempus dissolutionis suæ, et in brevi se migraturum ab iis. Et quidem cum hæc de excessu suo prædiceret, lacrymarum exitus magis erumpebant quam verba. Pariter et auditorum corda supra modum commota sunt et contrita, ita ut cerneret et audires per totam ecclesiam ejulatus et lacrymarum exitus emanare, et inter se submurmurare: "Pater, cur tam cito nos deseris, aut cui nos desolatus relinquis?" Nec enim lupi erant sed oves hæ, quæ sic pastoris sui vocem agnoverunt, et compatiebantur auditis, pastoris sui in brevi sic de mundo excessum audientes, sed quando aut ubi aut quomodo deberet accidere sic ignorantes (...)

certe is hæc cerneret, diceret mox te propheticum illud animal, cui erat facies hominis et facies leonis, oculo ad oculum audisse et vidisse. His itaque peractis, per totam alternam diem archipræsul et in mensa Dei se devotum et post in mensa sæculi more suo se jocundum exhibuit, ita etiam quod ea die, quæ sexta feria erat et Natalis Domini, tunc carnibus sicut et aliter vesceretur, eas tali die sumere quam abstinere religiosus indicans. (...) In crastino Natalis Domini, die videlicet beati protomartyris Stephani, discipulum qui scripsit hæc vocavit secretius, "Ego", inquit, "jam disposuite te ad dominum

nostrum regem francorum et ad venerabilem fratrem nostrum Senonensem archiepiscopum et ad alios terræ principes transmittere, ut iis nuncios quod de pace nostra auditis et videtis, videlicet qualiter nobis sit pax, et non sit pax sed turbatio." Cui mox discipulus, lacrymas continere non valens, "Pater sancte, "inquits, "cur ita disposuisti, cur facis sic? Scio quippe et certus sum me de cætero te in carne ista non visurum. Ego quidem proposui vobiscum fideliter stare; veruntamen, ut mihi videtur, fructu consummationis tuæ defraudare me quæris, qui hucusque tecum in tentationibus tuis permansi; nec ero, sicut nunc video, socius gloriæ, qui fui socius poenæ."

Cur archipræsul cum lacrymis jam erumpentibus, "non sic", inquit, "fili mi, non sic; fructu non fraudaberis, qui patris præceptum imple et concilium sequeris. Veruntamen quod dicis et plangis verum quidem, quia revera a modo me in carne ista non videbis; et tamen volo ut recedas,

præsertim quia rex habeat te in causa ecclesiæ cæteris suspectiorem."

Tertio itaque Natalis Domini die, videlicet die beati Johannis evangelistæ, obscura nocte, eo uod in via suspectæ forent insidiæ, in multo ejulatu, emanantibus lacrymis, iterum et iterum licentia et paterna benedictione accepta, a patre meo recessi, quem, sicut ipse prædixerat, deinceps in carne ista nec vidi nec visurus sum. Unde et cum historiæ hujus finem, id toto corde, tota anima, et totis viribus deprecor, ut quem deinceps non sum visurus in tempore videre merear in æternitate, et fieri particeps in corona, qui socius fui in pugna.

Zoals gezegd werkten beide auteurs onafhankelijk van elkaar⁵³. FitzStephen kende Herbert wel, maar hij schreef zijn werk veel vroeger dan Herbert⁵⁴. We weten nu van Herbert dat hij vooral op zijn geheugen steunde en in beperkte mate op documenten.

Als we de beide teksten naast elkaar leggen, vallen onmiddellijk een aantal verschillen op. Herbert is duidelijk uitvoeriger dan FitzStephen, die daartegenover dan weer rechtlijniger is in zijn feitenrelaas. Ze hebben het beiden over dezelfde dag, Kerstdag⁵⁵, maar ze leggen elk verschillende nuances.

FitzStephen citeert kort de aartsbisschop (r. 7-8) en vermeldt relatief uitgebreid de inhoud van diens preek (r. 8-13). Herbert gaat hier niet verder op in en gaat meteen verder met de reacties van de toehoorders op Becket's toespraak (r.13-15). Dit is dan weer iets wat FitzStephen niet vermeldt. FitzStephen vermeldt verder dat Becket tijdens deze hoogmis Robert de Broc na verschillende waarschuwingen in de kerkban sloeg (r.16-8). De druppel die de emmer deed overlopen was het feit dat deze ridder het paard van een arme boer verminkte door de staart af te hakken (r.13-5). Hij vermeldt hier ook Roberts reactie op deze dreigementen (r. 20-2). Verder excommuniceerde Becket degenen die op gewelddadige wijze bezit hadden genomen van zijn twee kerken in Harrow en Throwley (r.23). Herbert vermeldt dit alles niet en gaat door met de orde van de dag, een kerstdag in dit geval. Hij vermeldt het kerstdiner waarop Becket vlees at met het excuus dat het op zulke momenten religieuzer was te eten dan zich te onthouden (r.21-31).

Dan komt de tweede kerstdag (FitzS.: r.27; Herb.: r. 32-3). FitzStephen heeft hier niets bijzonders te melden, maar Herbert doet zijn relaas hoe Becket hem apart riep en hem meedeelde dat hij werd weggezonden naar Frankrijk. Hierop smeekte Herbert om te blijven, aangezien hij wist dat hij zijn meester niet meer levend terug zou zien, maar Becket, met tranen in de ogen, hield voet bij stuk.

Zo komen we bij de derde kerstdag (resp. r.28-9 en 61-2) waarop Herbert, geëmotioneerd en met vrees voor een hinderlaag, voor dag en dauw vertrekt (r. 62-4). FitzStephen vermeldt ook de anderen die weggezonden werden; Herbert was immers niet alleen. In totaal werden vijf mensen uitgestuurd met verschillende opdrachten (r. 31-43). Herbert sluit hier zijn verhaal op literaire wijze af (r.68-73), maar toch eindigt zijn werk hier niet: er volgt nog een boek met een gedetailleerde beschrijving van het martelaarschap, hoewel hij hier zeker geen ooggetuige van was. FitzStephens werk gaat hier verder en beschrijft verder de gevolgen, de begrafenis, de mirakels enzovoort.

Beiden hebben ze een gelijklopende chronologie, de liturgische kalender bewees die dagen goede diensten. Herbert is echter onnauwkeurig in het begin: hij stelt dat het op deze kerstdag zevenentwintig dagen geleden is dat Becket weer voet op engelse bodem zette. Dit is onjuist: het was in feite vierentwintig dagen geleden. Herbert schrijft uitvoerig over bepaalde onderwerpen en laat de rest achterwege. Hij schrijft voornamelijk over dingen die hem

⁵³ Cfr. infra, p.17.

⁵⁴ FitzStephen: waarschijnlijk tweede helft van 1172-herfst 1174
Herbert: 1185-1186.

⁵⁵ 'Natalis Domini' (Herbert) en 'Dominicæ Nativitatis' (FitzStephen), r.1.

aanbelangen en wijdt ook op een literaire wijze. FitzStephen is hier veel objectiever in en plaatst zijn onderwerpen in een breder perspectief.

Er doen zich geen tegenstellingen voor: de onderwerpen worden enkel uit een verschillend perspectief belicht. Bij Herbert is dit veel persoonlijker dan bij FitzStephen, die een minder afgebakend standpunt inneemt.

Op basis van al deze feiten geven we de voorkeur aan FitzStephen omdat zijn beschrijving ruimer en vollediger is. Herberts bijdrage is ook waardevol, maar zijn uitvoerigheid is te zeer toegespitst op voor ons niet altijd even relevante elementen.

3.2.3. Globaal beeld

Aan de hand van een steekproef een globaal beeld schetsen van een relatieve gezagsbepaling is niet zo vanzelfsprekend. Toch durven we beweren dat de getoonde passages vrij representatief zijn voor beide auteurs.

FitzStephens feitengeschiedenis is helder en duidelijk, hij geeft blijk van zijn zin voor precisie en zijn onderwerpen worden in hun context geplaatst. Zijn chronologie laat weinig te wensen over. Hij onderscheidt duidelijk oorzaak en gevolg, aangezien deze passage en wat er aan voorafgaat de situatie weergeeft zoals die in de laatste dagen van Becket's leven geweest moet zijn. FitzStephen verklaart de feiten. Zijn partijdigheid komt hier niet echt tot uiting, maar zijn stichtende bedoeling uit hij hier door de rechtlijnigheid van Becket, zijn vastberadenheid en het aanvaarden van zijn lot als voorbeeld te stellen voor zijn lezers. Zijn objectiviteit uit hij door een brede waaier aan onderwerpen te etaleren en zich niet al te zeer toe te spitsen op één facet van het gebeuren. Zijn werk is een belangrijk document om de verhouding tussen Kerk en staat in Engeland op het einde van de twaalfde eeuw na te gaan.

BESLUIT

Uit de absolute en de relatieve gezagsbepaling blijkt dat FitzStephen zijn best doet om de feiten waarheidsgetrouw weer te geven. Zijn partijdigheid staat een objectieve feitenopname niet in de weg. Hij is precies in zijn beschrijvingen en vermeldt details die wijzen op een lijfelijke aanwezigheid bij de beschreven feiten. Indien dit niet het geval was viel hij terug op officiële documenten. Zijn werk komt naar voren als een belangrijke historische bron die een realistisch beeld ophangt van Engeland op het einde van de twaalfde eeuw.

BESLUIT BIJ DE INWENDIGE KRITIEK

Als we de inwendige kritiek overlopen, dan krijgen we een positief beeld van FitzStephens werk: zijn taal is in orde en zijn accurate stijl gaat hem goed af. Hij is origineel en gaat niet lenen van andere auteurs. Hij maakt gebruik van documenten als fundering van zijn verhaal, vooral bij de passages waar hij de feiten niet zelf ervaren heeft. Zijn werk is een zorgvuldig en geloofwaardig opgesteld relaas, dat we mogen beschouwen als een belangrijk historisch document, zeker in het licht van het dispuut tussen kerk en staat.

ALGEMEEN BESLUIT

De Vita Sancti Thomæ werd geschreven door William FitzStephen, een klerk met een wereldlijke functie uit het gevolg van Thomas Becket, de aartsbisschop van Canterbury en hoofd van de engelse kerk. Deze auteur wist zeer goed waarover hij schreef, aangezien hij lang voor Becket gewerkt heeft. Hij beschrijft Becket's leven reeds vanuit zijn jeugd tot aan zijn dood, en zelfs na zijn dood geeft hij nog bijdragen over de pelgrims die naar de graftombe komen in de hoop op zielenheil en mirakels. Zijn werk is op verschillende plaatsen samengesteld in een periode die ruim gesitueerd wordt tussen 1172 en 1176, waarschijnlijk tussen de tweede helft van 1172 en de herfst van 1174. Er zijn een vijftal handschriften overgeleverd in twee versies: Versie A en Versie B, waarvan Versie A waarschijnlijk het meest oorspronkelijk is. Er zijn zes edities van zijn volledige werk (vijf in het Latijn en één in het Engels). Een gedeeltelijke engelse uitgave werd ook gevonden.

FitzStephen werkte origineel en diepte de nodige informatie op uit zijn eigen geheugen. Gebeurtenissen die hij niet zelf heeft meegemaakt worden ondersteund door officiële documenten zoals correspondentie. Hij ging praktisch geen passages stelen bij andere auteurs. Zijn Latijn is verzorgd en zijn precieze stijl kenmerkt zijn werk. Hij blijft consequent en zijn idolisatie van Becket staat een objectief feitenverslag niet in de weg. Hij schreef voor een potentieel ruim lezerspubliek.

Bekwaam was FitzStephen vast en zeker: hij maakte veel reizen en zijn intellectueel niveau moet ook op peil geweest zijn, aangezien hij een intellectueel niet erg lichte functie had. Hij is nauwkeurig in zijn chronologie en zijn omschrijvingen. Ondanks dit alles zijn er ook onnauwkeurigheden in zijn werk geslopen, bijvoorbeeld in zijn bijdrage over Becket's ballingschap. Zijn werk is zeer geloofwaardig: hij neemt geen loopje met de werkelijkheid. Er is bovendien weinig reden toe om te twifelen aan wat hij schrijft. Wat zijn gezag ten opzichte van andere werken betreft, merken we op dat, hoewel hij een uitstekende biografie heeft geschreven, hij nauwelijks geraadpleegd werd door zijn tijdgenoten. Vermeld wordt hij al helemaal niet. Hij beschrijft op precieze manier de gebeurtenissen tussen Kerk en Staat in zijn periode wat historisch gezien een bijzonder pluspunt is.

Hiermee wordt dit historisch onderzoek afgesloten. Uiteraard hebben we hier belangrijke conclusies uit kunnen trekken, namelijk dat men voor het maken van een historische studie een bron niet zomaar mag opnemen. De bron moet een kritisch ontleding ondergaan waarbij de lat niet te laag gelegd mag worden. Ondanks alles hebben we ook vrede moeten leren nemen met het feit dat niet alle problemen op te lossen zijn.

(Fig.10) Begraving van Thomas Becket.

Hij wordt opgebaard door de monniken van de priorij van de Kerk van Christus in Canterbury.

Hij draagt de zelfde kleren die hij droeg bij zijn wijding tot aartsbisschop en zijn pallium. Een pallium is een koordvormige witte wollen band met vier zwarte zijden kruisjes, op de schouders gedragen als ereteken door hoge geestelijken.

(Harley MS 5102, folio 17)